

Kostenbewustzijn en kostenbewust handelen bij leerkrachten in het Vlaams secundair onderwijs

De invloed van de betrokken partijen in het onderwijs

MASTER IN DE TOEGEPASTE ECONOMISCHE WETENSCHAPPEN:
HANDELSINGENIEUR

**Bavo Holvoet
Bart Luysterman**

S0204779

Masterproef aangeboden tot
het behalen van de graad

Major Accountancy en Financiering

Promotor: Prof. Dr. G. Van Herck
Co-promotor: Karen De Meyst

Academiejaar 2014-2015

Kostenbewustzijn en kostenbewust handelen bij leerkrachten in het Vlaams secundair onderwijs

De invloed van de betrokken partijen in het onderwijs

MASTER IN DE TOEGEPASTE ECONOMISCHE WETENSCHAPPEN:
HANDELSINGENIEUR

**Bavo Holvoet
Bart Luysterman**

S0204779

Masterproef aangeboden tot
het behalen van de graad

Major Accountancy en Financiering

Promotor: Prof. Dr. G. Van Herck
Co-promotor: Karen De Meyst

Academiejaar 2014-2015

KOSTENBEWUSTZIJN EN KOSTENBEWUST HANDELEN BIJ LEERKRACHTEN IN HET VLAAMS SECUNDAIR ONDERWIJS

ABSTRACT

Deze Masterproef onderzoekt de invloed van verscheidene betrokkenen op het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen bij leerkrachten in het Vlaams secundair onderwijs. Meer bepaald wordt de invloed van de leerlingen, de ouders, de collega's, de directie en de overheid onder de loep genomen. Door middel van een online survey werd bij leerkrachten gepeild naar het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen als gevolg van de interactie met de betrokkenen. Hieruit kwamen interessante conclusies naar boven. Vakgerelateerde financiële feedback van leerlingen heeft een significant negatief effect op het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen van leerkrachten. Het krijgen van schoolgerelateerde financiële feedback van de leerlingen, het gevoel verantwoordelijk te zijn aan de leerlingen, een goede relatie hebben met de leerlingen en het kennis hebben van de financiële situatie van de leerlingen hebben een significant positieve invloed. Ook het krijgen van schoolgerelateerde financiële feedback van de ouders en het contact met de ouders via ouderavonden beïnvloeden het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen bij leerkrachten positief, terwijl het krijgen van specifieke, vakgerelateerde financiële feedback van ouders een significant negatieve invloed heeft. Ook communicatie met collega's, de voortrekkersrol van een collega en de relatie met collega's hebben een significant positieve invloed op het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen. Daarentegen leidt teamwerk tot minder kostenbewustzijn en kostenbewust handelen. Tevens kan de directie, door het promoten van een kostenbewuste cultuur, het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen bij de leerkrachten versterken. Leerkrachten die de invoering van de maximumfactuur in het secundair onderwijs genegen zijn, vertonen ook een hogere mate van kostenbewustzijn en kostenbewust handelen. Ten slotte bevestigt deze Masterproef eerder academisch onderzoek dat stelt dat spending style een gunstig effect heeft op kostenbewustzijn en kostenbewust handelen bij onderwijzend personeel. In interactie met nauwgezetheid, wordt dit effect nog versterkt. Een hoge werkbelasting daarentegen heeft een negatief effect op het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen bij leerkrachten. Deze Masterproef biedt relevante vaststellingen voor Vlaamse secundaire scholen en kan dienen als inspiratiebron voor verder academisch onderzoek.

Dankwoord

“Jullie invalshoeken zijn zeker interessant, maar let er wel op dat jullie niet opnieuw het warm water gaan uitvinden.” De woorden van Prof. Dr. Gustaaf Van Herck in april 2014 bleken profetisch te zijn. Hoewel het aantal onderzoeken in dit domein op één hand te tellen is, vergde het toch enige creativiteit en out-of-the-box denken om vernieuwende academische inzichten te bekomen. We menen geslaagd te zijn in dit opzet, dat direct of indirect mogelijk gemaakt werd door de onderstaande mensen. Via deze weg willen we hen graag oprecht bedanken.

Eerst en vooral willen we Prof. Dr. Gustaaf Van Herck bedanken voor het aanbod om een Masterproef te schrijven over dit thema en voor de feedback tijdens het schrijven ervan. Ook een welgemeende dankjewel aan onze werkleider Karen De Meyst. Zij antwoordde steeds constructief op onze inhoudelijke vragen en onze verzoeken om op haar kantoor langs te komen om de vorderingen te bespreken. Ook voor de praktische en administratieve zaken konden we bij haar terecht.

Daarnaast was ook de medewerking van de dertien schooldirecteurs en hun lerarenkorpsen onontbeerlijk voor het welslagen van dit project. Bij deze wensen we hen dan ook nogmaals te bedanken voor hun deelname en ondersteuning van het onderzoek.

Tijdens het gehele laatste semester hebben we vele uren in de faculteitsbibliotheek gespendeerd om aan de Masterproef te werken. We wensen onze kliek van medestudenten Handelsingenieur dan ook uitdrukkelijk te bedanken voor het zo aangenaam mogelijk maken van de werkplek. Aan Lore, Charlotte, Delfien, Liesbet, Wouter, Joris en Pieter: we hebben jullie aanwezigheid in de bibsems enorm geapprecieerd. Een zeer speciale vermelding geldt ook voor Astrid, Karlien en Joren, die met hun statistische en digitale inzichten ons af en toe enkele handige tips hebben gegeven.

Tot slot willen we nog graag onze ouders bedanken voor de mooie jaren die we in Leuven hebben mogen beleven. Zonder hun mentale en financiële steun was de studie Handelsingenieur en dus ook deze Masterproef zo goed als onmogelijk geweest.

Bavo Holvoet & Bart Luysterman

I. Inleiding

Het belang van onderwijs in onze kennismaatschappij kan niet overschat worden. De steeds sneller evoluerende wereld, waarin nieuwe leermethoden elkaar in sneltempo opvolgen, vormt een enorme uitdaging voor zowel startende als ervaren leerkrachten. Terwijl de meeste onderwijstechnieken - zowel klassieke als moderne - de kwaliteit van lesgeven verhogen, mogen de bijhorende financiële implicaties voor de leerlingen niet genegeerd worden. Net zoals in het bedrijfsleven zorgt in het Vlaamse onderwijs de trade-off tussen kwaliteit en financiële impact voor de nodige maatschappelijke deining (De Mets, 2009).

De academische literatuur rond het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen bij leerkrachten in het (Vlaams secundair) onderwijs staat nog in haar kinderschoenen. Zeker op geaggregeerd niveau kan academisch onderzoek op korte termijn veel progressie maken. Het grote aantal studies naar het kostenbewustzijn in de medische sector zorgt ervoor dat het onderzoek in deze sector al veel verder staat (Claeys & Hanssens, 2009; Maas, 2012; Meylemans & van Hoof, 2014; Vandoninck & Vandoninck, 2009; Van Esch & Van Gertruyden, 2009; Vleugels & Wykaert, 2012). Het beperkte aantal studies dat reeds plaatsvond in de onderwijssector, onderzocht kostenbewustzijn en kostenbewust handelen steeds in een sterk afgebakende context: de focus lag steeds op de belangen en/of het gedrag van één specifieke betrokkene. In deze Masterproef wordt nog steeds het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen van de leerkrachten onderzocht. Wat deze studie echter verschillend maakt van de voorgaande, is de belangengroep waarvoor de kosten geminimaliseerd worden: waar voorgaande studies focusten op de kosten voor de school (en bij uitbreiding de overheid), gaat deze studie de impact op de kosten voor de leerlingen (en bijgevolg ook hun ouders) na. Vanuit maatschappelijk en politiek standpunt is dit een zeer relevante invalshoek: de Vlaamse Kansarmoede-index geeft aan dat één kind op negen in 2013 geboren werd in een gezin met sterk verhoogd armoederisico (Kind & Gezin, 2014). De Vlaamse Onderwijsraad pleit bovendien voor een

continue bijscholing van leerkrachten om sneller de signalen van kinderarmoede te herkennen (Vlaamse Onderwijsraad, 2014). Daarnaast richtte Staatssecretaris voor Armoedebestrijding Elke Sleurs de Interfederale Armoedebaarometer op om armoede en kinderarmoede onder de aandacht te brengen (Sleurs, 2015).

Deze Masterproef richt zich echter niet alleen op het bestrijden van kinderarmoede, maar ook op de maatschappij als geheel. Kostenbewustere leerkrachten kunnen de overheid immers aanzienlijke kostenbesparingen opleveren. Men mag niet vergeten dat het beleidsdomein “Onderwijs en Vorming” de grootste hap uit de Vlaamse begroting krijgt: liefst 28 procent van het Vlaams budget wordt gespendeerd aan onderwijs. In absolute termen betekent dit een bedrag van meer dan elf miljard euro (Turtelboom, 2014). Benadrukt moet worden dat dit bedrag enkel de kostprijs voor de overheid (en bij uitbreiding de belastingbetaler) vertegenwoordigt. Daarnaast komt nog een extra kost voor de ouders van de leerlingen. Het lijkt gerechtvaardigd om van iedereen die met onderwijs te maken krijgt in zijn of haar privé- of professionele leven, een kostenbewust gebruik van de aangereikte resources te verwachten.

De centrale onderzoeksvraag kan als volgt omschreven worden: “Op welke manier wordt het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen van leerkrachten uit het Vlaams secundair onderwijs beïnvloed door verschillende betrokkenen?” Concreet wordt de impact van de leerlingen, ouders, collega-leerkrachten, directie en overheid op het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen van die leerkrachten ten voordele van de leerlingen en hun ouders, onderzocht. Deze vijf groepen werden bewust gekozen aangezien zij, vanuit hun functie of levenssituatie, het dichtst bij de “job-on-the-field” van een leerkracht betrokken zijn.

Deze centrale onderzoeksvraag dient als leidraad bij het opstellen van zes modellen waarmee we de invloed van de sociale groepen op het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen bij leerkrachten

in het Vlaams secundair onderwijs zullen onderzoeken. De data voor dit onderzoek zijn afkomstig van een online survey waarin gepeild wordt naar de parameters uit de zes modellen.

Dertien schooldirecteurs waren bereid om met hun lerarenkorps deel te nemen aan het onderzoek. In totaal werden 270 geldige, volledig ingevulde enquêtes ontvangen. De gegevens werden statistisch verwerkt via factoranalyses en regressievergelijkingen. Op deze manier werden significante resultaten gevonden.

Schoolgerelateerde financiële feedback van leerlingen, kennis van financiële situatie van leerlingen, verantwoording aan leerlingen en relatie tot leerlingen hebben een significant positieve invloed op het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen bij leerkrachten. Daarentegen leidt vakgerelateerde financiële feedback tot minder kostenbewustzijn en kostenbewust handelen. Schoolgerelateerde financiële feedback van ouders en contact met ouders via ouderavonden beïnvloeden het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen bij leerkrachten positief, terwijl vakgerelateerde financiële feedback van ouders, net zoals van leerlingen, een significant negatieve invloed heeft. Ook communicatie met collega's, de voortrekkersrol van een collega en de relatie met collega's hebben een significant positieve invloed op het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen. Daarentegen leidt teamwerk tot minder kostenbewustzijn en kostenbewust handelen. Tevens kan de directie, door het promoten van een kostenbewuste cultuur, het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen bij de leerkrachten versterken. Het ter beschikking stellen van financiële informatie aan leerkrachten kan hiervoor een manier zijn. Daarnaast blijkt dat leerkrachten die de invoering van de maximumfactuur ondersteunen, significant meer kostenbewust zijn en handelen. Ten slotte bevestigt deze Masterproef eerder academisch onderzoek dat stelt dat spending style een gunstig effect heeft op kostenbewustzijn en kostenbewust handelen bij onderwijzend personeel, wat nog versterkt wordt als de leerkracht nauwgezet is. Werkbelasting daarentegen heeft een negatief effect op het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen bij leerkrachten.

Na deze inleiding volgt een specifieke literatuurstudie naar kostenbewustzijn en kostenbewust handelen. Daarna wordt voor elke betrokkene een model ontwikkeld dat dient om de te onderzoeken hypothesen te formuleren. In het volgende luik wordt de methodologie toegelicht. Vervolgens wordt een overzicht gegeven van de bekomen resultaten. Tenslotte volgt een discussie van de belangrijkste bevindingen alsook een analyse van de beperkingen en de tekortkomingen.

II. Literatuur

Deze literatuurstudie begint met een bespreking van de huidige academische kennis omtrent kostenbewustzijn en kostenbewust handelen onder invloed van de omgeving. Hierop volgt een literatuuroverzicht over kostenbewustzijn en in mindere mate ook het kostenbewust handelen in achtereenvolgens het Vlaams onderwijs en de medische sector. Tot slot wordt de reeds bestaande literatuur rond kostenbewustzijn in het Vlaams secundair onderwijs besproken.

2.1 Kostenbewustzijn onder invloed van de omgeving

Onderzoek dat zich specifiek richt op het secundair onderwijs, toont aan dat de onderwijsgraad (1e, 2e, 3e), de onderwijsvorm (ASO, BSO, TSO, KSO) en het studiegebied de studiekosten voor de ouders beïnvloeden in België (Bollens & Poesen-Vandeputte, 2008). Ook hun interactie is significant. Cijfers voor de tweede en derde graad in het schooljaar 2006-2007 zijn bekend. BSO kost gemiddeld jaarlijks het minste per ingeschreven leerling (986,98 euro), gevolgd door ASO (1018,18 euro), TSO (1099,62 euro) en KSO (1255,87 euro) (Bollens & Poesen-Vandeputte, 2008). 88.50 procent van de tien procent rijkste kinderen in België studeert in een ASO-richting, terwijl slechts vijftien procent van de tien procent armste kinderen in ASO studeert (Hirtt et al. 2007). De meer begoede kinderen studeren dus in één van de goedkoopste onderwijsvormen.

Naast de onderwijsgraad en de onderwijsvorm bekleden ook de **ouders** een belangrijke functie in het debat over de schoolkosten. 49 procent van de ouders vindt dat schoolreizen in het middelbaar onderwijs goedkoper moeten zijn. 34 procent van de ouders wil lagere kosten voor schoolactiviteiten en 28 procent van hen vindt schooluitrusting te duur. Vijftien procent vindt zelfs dat schooluitrusting hen niets mag kosten (Bollens & Poesen-Vandeputte, 2008). Vanuit het perspectief van de ouders bestaat dus zeker een draagvlak om op een transparantere manier om te gaan met de kosten in het

secundair onderwijs, temeer omdat zij degenen zijn die de schoolfactuur daadwerkelijk moeten betalen.

Een bijkomende oplossing voor het verkrijgen van kostenbewustere leerkrachten, wordt gegeven door het Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming, dat aandringt op tweerichtingscommunicatie met de **leerlingen** omtrent het indijken van de kosten. De leerlingen moeten inspraak hebben in kostenreducerende initiatieven, maar evengoed moeten de leerlingen erop gewezen worden zorg te dragen voor het schoolmateriaal en moeten duidelijke richtlijnen inzake veroorzaakte schade uitgeschreven worden. Dit draagt bij tot het bereiken van de vakoverschrijdende leertermen en verlaagt tegelijkertijd het eindbedrag voor de leerlingen op de schoolrekening (Website Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming, 2014).

Een mogelijke oplossing om het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen bij leerkrachten te verbeteren, is om hen meer te laten communiceren. Onderzoek in opdracht van de Koning Boudewijnstichting en de Vlaamse Overheid wijst immers uit dat leerkrachten vrij autonoom beslissen over het materiaal en de handboeken die nodig zijn voor hun vak. De leerkrachten communiceren echter onvoldoende met hun **collega's** zodat er geen gezamenlijk overzicht is en de totaalkosten op de schoolfactuur voor de leerlingen en ouders bijgevolg kunnen oplopen (De Mets, 2009).

Daarnaast legt het ministerie een belangrijke rol vast voor de **directie** in het onder controle houden van de uitgaven door leerkrachten. Zo pleit het ministerie ervoor dat de directie aan de leerkrachten of de vakgroepen van leerkrachten maximumbedragen oplegt, of vraagt naar goedkopere opties. Ook is het aan de directie om te bepalen of de school meegaat in de steeds snellere evolutie in de richting van de invulboeken, die relatief duurder zijn aangezien ze slechts eenmaal kunnen gebruikt worden. De directie kan dus ook enige invloed uitoefenen op het eindbedrag op de schoolrekening (Website Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming, 2014).

Amerikaans onderzoek, dat zich richt op de kostenreductie in scholen vanuit het oogpunt van de **overheid**, breekt een lans voor een optimale schoolgrootte van 1543 leerlingen (Colegrave & Giles, 2008). Bij deze schoolgrootte was de gemiddelde kost per leerling voor de overheid minimaal. Echter, als naast kostenreductie ook rekening gehouden wordt met parameters als slaagkansen van de leerlingen of opleidingsniveau van de leerkrachten, dan daalt het optimale leerlingenaantal drastisch. Als de overheid de slaagkansen wil verhogen en beter opgeleide leerkrachten wil aantrekken, dan zal ze met meer geld over de brug moeten komen. Hierbij moet benadrukt worden dat gestreefd werd naar een kostenminimalisatie voor de overheid, terwijl deze studie de kosten tracht te drukken voor de leerlingen en hun ouders. Toch kan een groter aantal leerlingen per school ook voor de ouders een kostenbesparing opleveren. Zo kunnen de kosten van bepaalde aankopen zoals kopieermachines, gespreid worden over een groter aantal leerlingen. Ook de kosten van de dagelijkse leiding van de school kunnen verdeeld worden over meer leerlingen.

Ook onderzoek uit Vlaanderen wijst op schaalvoordelen voor de overheid bij grotere scholen (Smet & Nonneman, 1998). Dit onderzoek focust op de invloed van het aantal studenten per vierkante kilometer dat kiest voor een bepaalde studierichting, de vaste kosten die verbonden zijn aan het aanbieden van een studierichting en een verplaatsingskost per kilometer. De onderzoekers tonen aan dat vooral in de eerste graad van het secundair onderwijs de leerlingenaantallen per studieveld veel te laag zijn, vergeleken met het optimale aantal. Net zoals bij de vorige studie moet ook hier gewezen worden op de verschillende invalshoek: ook hier wordt getracht de kosten voor de overheid te minimaliseren, en wordt geen rekening gehouden met de kosten op de individuele schoolfactuur. Toch kan ook bij deze studie beargumenteerd worden dat een groter aantal leerlingen per studieveld leiden tot een lagere schoolfactuur. Door een leerkracht aan meer leerlingen tegelijk les te laten geven, kan bespaard worden op personeelskosten. Ook kunnen de kosten voor verwarming en onderhoud van schoolgebouwen op deze manier dalen.

2.2 Recent onderzoek naar kostenbewustzijn in het Vlaams onderwijs

Wetenschappelijk onderzoek naar het kostenbewustzijn in scholen is weinig voorhanden, zowel binnen Vlaanderen als mondiaal. Een eerdere Masterproef aan de KU Leuven onderzoekt het kostenbewustzijn bij leerkrachten in het Vlaams kleuter- en basisonderwijs (Du Bois & Philips, 2010). Hieruit blijkt dat relevante informatieverstrekking over kosten vanuit de directie, het persoonlijk uitgeefpatroon en accuraatheid van de leerkracht, evenals hun kennis over kosten, hun kostenbewustzijn verhoogt. Onduidelijke rolomschrijvingen en het opleggen van te hoge eisen vanuit de directie verlagen het kostenbewustzijn. Opnieuw moet opgemerkt worden dat dit onderzoek voornamelijk het kostenbewustzijn ten voordele van de school onderzocht, en dus geen rekening hield met het bedrag op de individuele schoolrekening.

Gerelateerd onderzoek concludeert dat kostenbewustzijn en kostenbewust handelen bij Vlaamse leerkrachten in het secundair onderwijs wel gecorreleerd zijn, maar verschillende drivers hebben (Lagae & Marmenout, 2010). Leerkrachten die van nature uit sterk op kosten letten (spending style), zullen kostenbewuster zijn. Opmerkelijk is dat dezelfde auteurs ontdekken dat een hoger gevoel van werkdruk hand in hand gaat met een groter kostenbewustzijn. Deze bevindingen staan in schril contrast met een eerdere studie, die een negatieve impact van de werkdruk op het kostenbewustzijn bewees (Bovier et al, 2005). Kostenbewust handelen wordt positief beïnvloed door de schoolcultuur en het kostenbewust handelen “als deel van de job”. Anderzijds leidt onduidelijkheid over het exacte takenpakket (geclassificeerd als rolambigüiteit) tot zowel een verminderd kostenbewustzijn als een verminderd kostenbewust handelen.

Het verschil tussen kostenbewustzijn en kostenbewust handelen bestaat wel degelijk. Waar “kostenbewustzijn” focust op de ingesteldheid van een persoon, legt “kostenbewust handelen” de klemtoon op het gedrag, de acties van de geobserveerde. Kostenbewust handelen kan men ook omschrijven als het toepassen van kostenbewustzijn. Recent onderzoek toont alvast aan dat

leerkrachten in het Vlaams kleuter- en basisonderwijs wel kostenbewust zijn, maar niet noodzakelijk kostenbewust handelen (Du Bois & Philips, 2010).

2.3 Kostenbewustzijn in de medische sector

Kostenbewustzijn is reeds in andere non-profit sectoren onderzocht. In de Vlaamse psychiatrische en universitaire ziekenhuizen zijn de zorgvuldigheid van de verpleegkundige als persoon, alsook de globale ondersteuning van een team, bepalend voor het kostenbewustzijn van individuele verpleegkundigen. Ook een duidelijke rolomschrijving en een cultuur gericht op kostenbewustzijn beïnvloeden het kostenbewustzijn bij deze groep (Van Esch & Van Gertruyden, 2010; Claeys & Hanssens, 2010). Kostenbewustzijn bij verpleegkundig personeel in rusthuizen kan gestimuleerd worden door standaardprocedures, een lagere werkdruk, feedback en door het creëren van een hogere werktevredenheid (Maas, 2012). Hierbij moet echter vermeld worden dat de invalshoeken van beide onderzoeken enigszins verschillend zijn van dit onderzoek. Waar de onderzoeken bij verpleegkundigen zich toespitsten op de kosten voor het ziekenhuis, legt deze studie de nadruk op de kosten voor de leerlingen en hun ouders. Deze focus heeft weinig precedentes in de academische literatuur.

2.4 Kostenbewustzijn bij leerkrachten in het Vlaams secundair onderwijs

Dit onderzoek richt zich specifiek op de impact van de vijf sociale groepen (in casu leerlingen, ouders, collega-leerkrachten, directie en overheid) op het kostenbewustzijn van leerkrachten in het secundair onderwijs ten opzichte van de leerlingen en hun ouders. Hierna worden de variabelen in een model verwerkt, waarbij elke betrokkene zijn eigen model krijgt. Bijkomend wordt een zesde model opgesteld met variabelen uit eerder gerelateerd onderzoek.

III. Modellen en hypothesen

3.1 Model I: Leerlingen

Het eerste model onderzoekt hoe en in welke mate de leerlingen zelf een invloed hebben op het kostenbewustzijn en het kostenbewust handelen van de leerkrachten.

In de Verenigde Staten gebeurt feedback omtrent de kwaliteit van lesgeven bij leerkrachten nog steeds inefficiënt (Kappan, 2012). Als alternatief voor het huidige systeem van vooraf aangekondigde visitaties, die heel sporadisch plaatsvinden, wordt gepleit voor uiterst regelmatige, korte steekproeven met gepersonaliseerde coaching. Ook het betrekken van de leerlingen in feedback voor de leerkrachten kan helpen. De impact blijkt het grootst wanneer leerlingen hun leerkracht meer negatieve feedback geven dan wat deze vooraf zelf had ingeschat (Centra, 1973).

Frans-Nederlands onderzoek naar ecologisch handelen toont aan dat het louter geven van feedback veel belangrijker is dan de inhoud ervan (Dogan et al, 2014). Datzelfde onderzoek ontdekt dat zowel ecologisch als financieel geïnspireerde feedback meer invloed heeft dan helemaal geen feedback bij voor de hand liggende beslissingen. Echter, bij problemen waarbij men intellectueel meer uitgedaagd wordt, blijkt financiële feedback zelfs een negatieve invloed te hebben op de beslissing, terwijl ecologisch geïnspireerde feedback nog steeds leidt tot constructieve beslissingen. Eerder onderzoek vindt ook dat zo goed als elke vorm van feedback leidt tot een verbetering zolang deze verbetering niet al te veel inspanningen vergt.

Op het vlak van onderwijs is er nauwelijks onderzoek naar financiële feedback naar leerkrachten beschikbaar. Verondersteld wordt dat de bevindingen uit eerder onderzoek ook van toepassing zijn op het onderwijs in het algemeen en op leerkrachten in het bijzonder.

In dit onderzoek wordt nagegaan of financiële feedback van de leerlingen leidt tot een groter kostenbewustzijn en kostenbewust handelen. Zowel het effect van deze feedback op het niveau van de individuele leerkracht als de feedback over de algemene schoolkosten wordt onderzocht. Hiervoor worden de volgende hypothese geformuleerd:

Hypothese 1 A: Hoe meer vakgerelateerde, financiële feedback de leerlingen geven (VFLL), hoe groter het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen bij leerkrachten.

Hypothese 1 B: Hoe meer schoolgerelateerde, financiële feedback de leerlingen geven (SFLL), hoe groter het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen bij leerkrachten.

Uit het Belgisch Jaarboek voor Armoede van 2012 blijkt dat 18,5 procent van de jongeren onder de zestien jaar een verhoogd risico op armoede vertoont. Bovendien leeft zeventig procent van alle minderjarigen die deel uitmaken van een eenoudergezin of van een gezin met drie of meer kinderen, onder de armoedegrens (Vranken, 2012). Onderzoek specifiek gericht op eenoudergezinnen wijst uit dat voor het leeuwendeel van de alleenstaande ouders bij wie de kinderen inwonen (meestal de moeder), alimentatie of onderhoudsgeld letterlijk broodnodig is (Cantillon et al, 2004). Datzelfde onderzoek duidt ook op het belang van de kinderbijslag, die gemiddeld vijftien procent van het inkomen van eenoudergezinnen vertegenwoordigt. Het belastingkrediet voor kinderen die ten laste zijn, heeft dan weer een zeer geringe positieve impact op het armoederisico van eenoudergezinnen.

De kennis van een moeilijke financiële situatie kan leiden tot meer altruïstische beslissingen. Volgens Batson's empathy-altruism hypothesis zorgt de waarneming van pijn of ellende voor empathische betrokkenheid waardoor er meer altruïstisch wordt gehandeld. Er wordt getracht het lijden, wat in dit onderzoek de financiële moeilijkheden van een gezin zijn, te verlichten (Tiemeijer, 2011).

Het lijkt plausibel dat leerkrachten een hogere mate van kostenbewustzijn en kostenbewust handelen zullen vertonen wanneer ze op de hoogte zijn van de financiële moeilijkheden van de leerlingen. Het

verband tussen een betere kennis van de financiële situatie van de leerlingen en een groter kostenbewustzijn en kostenbewust handelen van leerkrachten, kan ook relevant zijn en wordt onderzocht met behulp van de volgende hypothese:

Hypothese 1 C: Leerkrachten die een betere kennis hebben van de financiële situatie van de leerlingen (KFSL), zullen kostenbewuster zijn en handelen.

Informatie over de financiële situatie van leerlingen, afkomstig uit de nauwe omgeving van de leerling, zal leiden tot een groter kostenbewustzijn en handelen. Dit wordt getest in de volgende hypothese:

Hypothese 1 D: Leerkrachten die van de leerling zelf informatie krijgen over diens financiële situatie (BFSL), zullen kostenbewuster zijn en handelen.

Amerikaans onderzoek naar het opnemen van de belangen van de omgeving (Corporate Social Responsibility, CSR) besluit dat het voor banken en financiële instellingen loont om niet enkel de eigen belangen na te streven. Instellingen die daadwerkelijk investeren in de relatie met het personeel en het milieu, hebben een lagere financieringskost. Helaas blijkt dat het investeren in een goede verstandhouding met de gemeenschap, diversiteit of mensenrechten de financieringskost niet significant beïnvloedt (El Ghoul et al, 2011).

Nochtans wordt de gemeenschap, en dan vooral de leerlingen en zijn ouders, meer betrokken in het schoolgebeuren. Een logische implicatie is dan ook dat leerkrachten meer verantwoording afleggen dan strikt legaal noodzakelijk is, en dus niet alleen aan hun oversten rapporteren. De leerling en zijn ouders hebben als betrokken partij in het schoolgebeuren recht op verantwoording van de beslissingen van de leerkrachten en de directie.

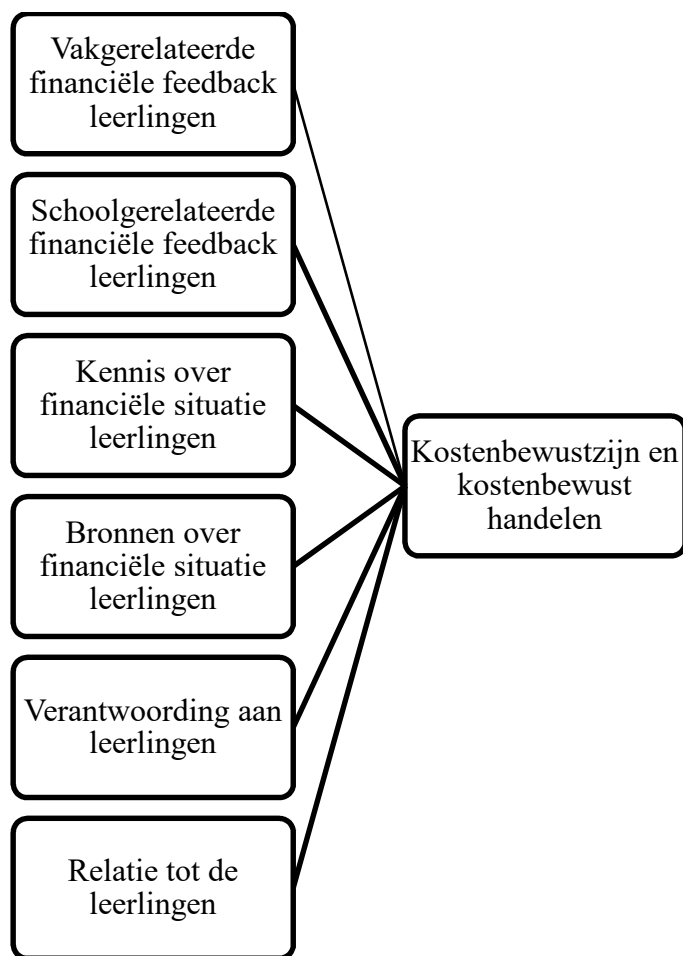
Verwacht wordt dat leerkrachten die van zichzelf vinden dat ze verantwoording verschuldigd zijn aan de leerlingen, kostenbewuster zullen zijn en handelen. De volgende hypothese test dit:

Hypothese 1 E: Leerkrachten die zichzelf verplicht voelen om verantwoording af te leggen aan de leerlingen (VERL), zullen kostenbewuster zijn en kostenbewuster handelen.

Minder dan de helft van de Vlaamse leerlingen vindt dat leerkrachten hen ernstig nemen (Walgraeve, 2007). Ditzelfde onderzoek raadt leerkrachten aan om een relatie van respect, empathie, betrokkenheid en appreciatie uit te bouwen met de leerlingen, opdat hun zelfbeeld in een onzekere periode als de puberteit zou verhogen. Op deze manier zullen leerlingen zich meer gewaardeerd voelen. Specifiek onderzoek werd ook uitgevoerd bij leerlingen die hun school verplicht moesten verlaten na incidenten (Pomeroy, 1999). Hieruit leidt men af dat, hoewel leerlingen beseffen dat de leerkrachten nog steeds boven hen staan, ze toch meer respect zouden willen van hun lesgevers. Tevens wordt het belang van persoonlijke dialoog onderstreept.

Het lijkt aannemelijk dat een betere relatie tussen leerkracht en leerling leidt tot meer aandacht voor kostenbewustzijn en kostenbewust handelen bij de leerkracht. Concreet wordt de volgende hypothese onderzocht:

Hypothese 1 F: Hoe beter de relatie tussen leerkracht en leerling (RELL), hoe meer aandacht de leerkracht zal besteden aan kostenbewustzijn en kostenbewust handelen.

Figuur I: Schematische weergave van model I.

3.2 Model II: Ouders

Het tweede model probeert de impact van ouders op het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen van leerkrachten te meten. Net zoals in het eerste model staat nog steeds het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen in functie van de leerling voorop.

Amerikaans onderzoek onder leerkrachten die exacte wetenschappen onderwijzen wijst uit dat 49,3 procent van de oudercontacten minder dan vijftien minuten duurt (NSTA Report, 2014). Bijna één op drie ondervraagde leerkrachten geeft aan dat minder dan 25 procent van de ouders komt opdagen. Slechts 40,5 procent van de leerkrachten ontmoet meer dan de helft van de ouders op het oudercontact.

Verontrustend is dat vooral de ouders van kinderen met problemen wegblijven. Door niet op te dagen op een oudercontact, geven ouders het signaal niet bekommerd te zijn om de leefwereld van hun kind.

Om de betrokkenheid van ouders op een effectieve doch goedkope manier te verhogen, startten enkele New Yorkse scholen in een relatief arme stadsbuurt met een nieuw project (American Teacher, 2014). Het concept hield in dat ouders verplicht werden hun kind te helpen bij het huiswerk. Het project overtrof de verwachtingen: meer kinderen maakten effectief hun huiswerk, en de ouders kwamen meer in contact met de leerkracht. Bovendien waren de resultaten nog beter bij de testgroep waarin ouders regelmatig telefonisch contact hadden met de leerkracht.

De leerkracht-ouder relatie met goede communicatie draagt bij tot de groei en ontwikkeling van het kind (Gelfer, 1991). Ouders zijn geïnteresseerd in wat er op school gebeurt en hoe ze hun kind kunnen helpen thuis en op school. Leerkrachten van hun kant willen zoveel mogelijk informatie vergaren om te beantwoorden aan de noden, interesses en capaciteiten van de kinderen. Zo kunnen oudercontacten de leerkracht helpen om de indrukken en verwachtingen van de ouders te ontdekken. Anderzijds leren de ouders meer over het schoolprogramma. Een oudercontact kan ook de ideale manier zijn voor ouders om hun financiële situatie aan de leerkrachten door te geven.

Informeel ontmoetingen tussen ouders en leerkrachten zorgen voor een relatie waarin ze als personen tegenover elkaar staan en niet als vertegenwoordigers van respectievelijk de leerlingen en de school (Van Croonenborch, 2007). Doordat ze elkaar beter leren kennen, kunnen leerkrachten veel beter inspelen op de verschillende situaties van de ouders. Formele bijeenkomsten zijn ook veel effectiever als ze voortvloeien uit goede informele contacten. Succesvolle informele ontmoetingen staan echter niet garant voor een conflictloze leerkracht-ouder relatie.

Veel contact hebben met de ouders van de leerlingen zou kunnen leiden tot meer empathische beslissingen op het vlak van de te maken kosten.

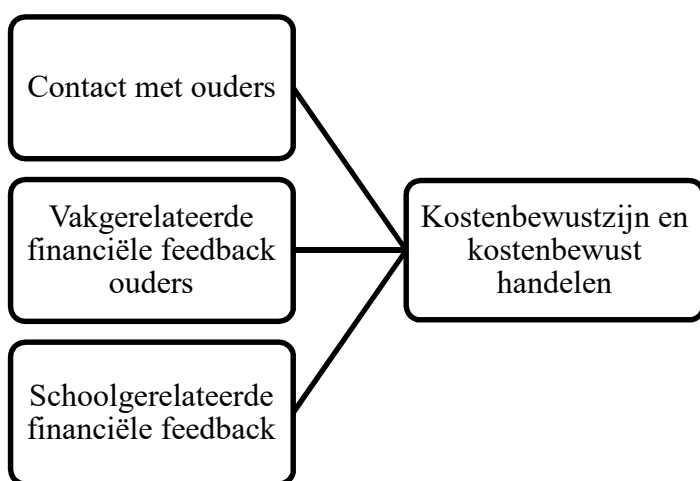
Hypothese 2 A: Leerkrachten die meer en persoonlijker contact hebben met ouders over financiële zaken (COOF & COOW), zullen kostenbewuster zijn en handelen.

In januari 2014 pleitte het Katholiek Onderwijs voor een kostenbeheersbeleid, waarin de ouders actief betrokken worden via de schoolraad. Langs dit orgaan kunnen de ouders input geven over de schoolkosten. Het katholieke net gelooft dat deze aanpak beter zal werken dan de introductie van de maximumfactuur in het secundair onderwijs, zoals het Gemeenschapsnet voorstelt (Klasse voor Leraren, 2014)

Dit onderzoek zal uitwijzen of financiële feedback van de ouders leidt tot een groter kostenbewustzijn en kostenbewust handelen. Zowel het effect van deze feedback op het niveau van de individuele leerkracht als de feedback over de algemene schoolkosten wordt onderzocht. Hiervoor wordt beroep gedaan op de volgende hypothesen:

Hypothese 2 B: Hoe meer vakgerelateerde, financiële feedback de ouders geven (VFO), hoe groter het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen bij leerkrachten.

Hypothese 2 C: Hoe meer schoolgerelateerde, financiële feedback de ouders geven (SFO), hoe groter het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen bij leerkrachten.

Figuur II: Schematische weergave van model II.

3.3 Model III: Collega-leerkrachten

In het derde model wordt onderzocht welke impact collega-leerkrachten hebben op het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen van de individuele leerkracht. Hiervoor wordt voornamelijk beroep gedaan op internationaal onderzoek.

Taiwanees onderzoek in de financiële sector toont aan dat collega's die goed overeenkomen bijna automatisch en zonder wederdienst kennis en ervaringen uitwisselen, terwijl collega's die niet goed met elkaar opschieten, zeer weigerachtig staan tegenover het uitwisselen van kennis en ervaring (Liao et al, 2004).

Amerikaans onderzoek bij leerkrachten wijst uit dat een goede relatie met collega's één van de belangrijkste intrinsieke incentives is die leidt tot tevredenheid over het werk bij leerkrachten (Kim & Loadman, 1994). Uit datzelfde onderzoek blijkt dat erkenning van collega's en een zekere sfeer van verbondenheid onder de collega-leerkrachten de jobtevredenheid van lesgevend personeel positief beïnvloedt. Een betere sfeer op de werkvloer zorgt voor een verhoogde productiviteit en kostenbewustzijn (Bartels & Schoorl, 1998).

Hypothese 3 A: Leerkrachten die een betere verstandhouding hebben met collega's (RCOL), zullen kostenbewuster zijn en handelen.

Na de nucleaire en de militaire industrie, stapte ook de ziekenhuissector in de SBAR communicatiestrategie. SBAR staat voor Situation, Background, Assessment en Recommendation en richt zich op functionele communicatie tussen collega's (Dawda et al, 2011). Door achtereenvolgens de huidige situatie, het verleden, de persoonlijke inschatting en de nog uit te voeren acties aan collega's mee te delen, zou de communicatie tussen werknemers onderling moeten verbeteren. Deze

SBAR-strategie zou ook in het onderwijs gebruikt kunnen worden. Immers, literatuur over financiële communicatie tussen leerkrachten onderling is nagenoeg onbestaande.

Leerkrachten die met elkaar praten over financiële zaken, zouden door de verschillende input van anderen zich een beter beeld kunnen vormen van gemaakte kosten en zodoende kostenbewuster zijn en handelen. De volgende hypothese onderzoekt dit:

Hypothese 3 B: Leerkrachten die meer communiceren over financiële zaken met collega's (COMC), zullen kostenbewuster zijn en handelen.

Leiderschap kan geïnterpreteerd worden als de kracht om anderen te kunnen beïnvloeden of als de verantwoordelijkheid over alle functies voor een effectief teamwerk (Nouwen et al, 2012). In het eerste geval ligt de aandacht op persoonlijke eigenschappen zoals de stijl (visionair leiderschap, strategisch leiderschap, charismatisch leiderschap, push vs pull leadership, etc.) en de middelen van de leider (het denken, gevoel, professionaliteit, leiderschapsnetwerkpositie). Het tweede is resultaatgerelateerd. Al de functies die nodig zijn in het team, moeten worden ingevuld. Globaal kan men stellen dat leiderschap invloed heeft op het teamleren, de teambeslissingen en de teameffectiviteit.

In een studie van Drath et al. (2008) wordt uit verschillende literatuur het bewijs gevonden van een leiderschapstheorie uit drie delen, namelijk één of meer leiders, volgers en een gemeenschappelijk doel. In de literatuur volgt leiderschap uit de acties van de leider. De intuïtie van de leider, zijn verbeelding en visie, zijn cognitieve competentie of intuïtie gestaafd met informatie, bepalen het doel. Volgers zijn niet enkel passief, maar moeten de leider legitimeren. Toch heeft de leider de macht om zijn visies zo te vormen dat de volgers zich aanpassen. Een leider in een groep beïnvloedt het gedrag van de andere leden. De leider bepaalt welke richting de groep uitgaat. De volgende hypothese

onderzoekt of een collega die duidelijk aandacht schenkt aan kostenefficiëntie de andere leerkrachten meetrekt in zijn gedrag.

Hypothese 3 C: Als één of meer collega's het voortouw neemt inzake kostenefficiëntie (VCOL), zal dit een positief effect hebben op het kostenbewustzijn en het kostenbewust handelen van de andere collega's.

Nederlands onderzoek dat het beroep van arts wil aanpassen aan de noden van deze eeuw, pleit voor een uitgebreidere samenwerking met collega's (Klazinga, 2006). Naast het feit dat een moderne arts nu veel socialer moet zijn dan vroeger om beter tegemoet te komen aan de noden van de patiënt, kunnen door samenwerking de kosten voor de gezondheidszorg beter beheerst worden.

Ook in het onderwijs wordt deze visie gevolgd. Een school in de buurt van Chicago legt de absolute focus op de samenwerking van haar leerkrachten onderling, zodat zij optimaal kunnen gebruikmaken van elkaars kennis en ervaring (Honawar, 2008). De school kreeg hiervoor de prestigieuze U.S. Department of Education Blue Ribbon titel. Slechts twee andere scholen hebben dezelfde titel. De uitvoerige samenwerking tussen de leerkrachten verhoogt de onderwijskwaliteit aanzienlijk: 96 procent van alle afgestudeerden op de school vat hogere studies aan.

Teamwerk kan van groot belang zijn in de efficiëntie van taken. Zo zijn er vakwerkgroepen in secundaire scholen om het werk op elkaar af te stemmen. Leerkrachten kunnen door goede communicatie en samenwerking komen tot kostenbesparende maatregelen. Hieruit volgt de volgende hypothese:

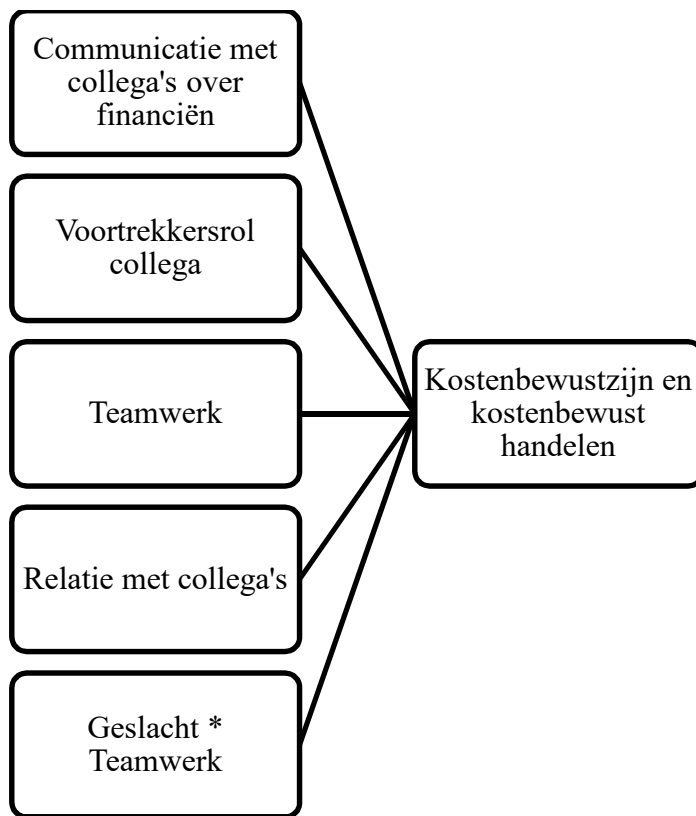
Hypothese 3 D: Leerkrachten die meer samenwerken met collega's (TW), zullen kostenbewuster zijn en handelen.

Recent onderzoek naar verschillen in samenwerking tussen mannen en vrouwen op het werk, toont aan dat vrouwen gemiddeld gezien meer en beter samenwerken (Baker, 2014). Wanneer op voorhand

vaststaat dat er geen efficiëntieverschillen zijn tussen individueel werk en teamwerk, gaan vrouwen veel vaker dan mannen kiezen voor de coöperatieve oplossing. Echter, wanneer vaststaat dat teamwerk wel degelijk een (al dan niet klein) efficiëntieverschil oplevert ten opzichte van individueel werk, kiezen ongeveer even veel mannen als vrouwen voor de coöperatieve oplossing. De onderzoekers gaan ervan uit dat mannen veel minder vertrouwen hebben in de kunde van hun teamgenoten dan vrouwen. De volgende de hypothese lijkt plausibel:

Hypothese 3 E. Vrouwelijke leerkrachten die samenwerken (GESLACHT*TW), zullen kostenbewuster zijn en handelen dan hun mannelijke collega's.

Figuur III: Schematische weergave van model III.

3.4 Model IV: Directie

In het vierde model wordt getracht de bijdrage van de schooldirectie aan het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen bij leerkrachten te kwantificeren.

Wanneer het top management op een effectieve manier ondersteuning wil bieden aan een idee binnen een organisatie, moet het duidelijk communiceren, werknemers identificeren die het goede voorbeeld geven, een duidelijke focus uitzetten en het idee integreren in de bedrijfsstrategie (Ashbrook & Houts, 2002). Recenter onderzoek vindt dat ondersteuning van het hoger kader de belangrijkste factor is die bijdraagt tot het slagen van een project (Young & Poon, 2013). Dit onderzoek beschouwt de steun van het topmanagement niet alleen als een nodige, maar ook als een voldoende voorwaarde voor het welslagen van een project. Deze bevindingen staan in contrast met onderzoek dat ongeveer gelijktijdig gepubliceerd werd, waarin de auteur stelt dat een kostencultuur moet gedragen worden door alle niveaus binnen de organisatie (Himme, 2012). Aangezien de directie de operationele leiding van de school op zich neemt, kan haar functie in enige mate vergeleken worden met het top management van een bedrijf.

Logischerwijze zou er een positieve correlatie moeten bestaan tussen het opzetten van een kostenbewuste schoolcultuur door de directie enerzijds en het financiële gedrag van leerkrachten anderzijds. De volgende hypothese vat dit samen:

Hypothese 4 A: Een directie die een kostenbewuste schoolcultuur nastreeft (CUL), leidt tot meer kostenbewustzijn en kostenbewust handelen bij leerkrachten.

Bedrijven die succes op langere termijn ambiëren, moeten een middellange termijnstrategie voeren (Moore, 2007). Dit onderzoek beroept zich op de Three Time Horizons van McKinsey & Company, waarbij Horizon One, Two en Three respectievelijk staan voor de korte-, middellange- en langetermijnstrategie. De auteurs pleiten ervoor om te focussen op de middellange strategie aangezien

het in praktijk heel moeilijk is om een Horizon Three Strategy te vertalen naar een Horizon Two Strategy. Omdat Research & Development per definitie veel geld opsorpt, is het in een kostenbewuste bedrijfscultuur belangrijk dat de resultaten van het onderzoeksdepartement zo tastbaar mogelijk zijn en dus ook binnen een redelijke termijn gecommercialiseerd of in gebruik genomen kunnen worden. Ander onderzoek toont aan dat “softe” factoren zoals betrokkenheid van het top management en de cultuur rond het maken van kosten erg belangrijk zijn. Deze factoren zijn gerelateerd tot het gedrag van individuen en spelen een zeer belangrijke rol bij kostenreducties op langere termijn. Door meer te focussen op het gedragsaspect en het algemeen belang van de organisatie op lange termijn, in plaats van enkel de analytische planning en controle, vermindert tevens de weerstand van werknemers tegenover beslissingen met een grote financiële impact (Himme, 2012).

Een schoolcultuur van langetermijndenken zou moeten leiden tot een hogere mate van kostenbewustzijn en kostenbewust handelen bij leerkrachten. Concreet luidt de bijbehorende hypothese:

Hypothese 4 B: Een directie die de focus legt op de lange termijn (LT), leidt tot meer kostenbewustzijn en kostenbewust handelen bij de leerkrachten.

Recent onderzoek toont aan dat werknemers die meer autonomie krijgen van hun werkgever, innovatiever werkgedrag vertonen (De Spiegelaere et al, 2013). Werknemers met veel autonomie hebben de tijd en ruimte om zelf te experimenteren en te zoeken naar de optimale werkmethode, zowel op financieel als op operationeel vlak. Zo zullen werknemers met meer vrijheid sneller zoeken naar een ideale prijs-kwaliteit verhouding van het benodigde materiaal.

Volgens het literatuuroverzicht van Haines III kunnen zelfregulerende teams kosten reduceren en competitiviteit verbeteren omdat de werknemers beter begrijpen hoe het bedrijf functioneert (Haines

III, 2012). Als de teamleden zelfstandig beslissen over de manier waarop ze werken, leren ze bij over de kritieke factoren van hun omgeving in het proces.

Er wordt verwacht dat leerkrachten met meer financiële autonomie beter op de schoolkosten voor de leerlingen gaan letten. Dit wordt onder de volgende hypothese onderzocht:

Hypothese 4 C: Een directie die veel financiële autonomie geeft aan de leerkrachten of vakwerkgroepen (AUT), verhoogt het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen bij die leerkrachten of vakwerkgroepen.

Een onderzoek uit Hong Kong toont aan dat het delen van informatie in combinatie met een moreel leiderschap een positief effect heeft op employee voice (Chan, 2014). Met deze laatste term wordt een discretionair, extra-rol, ondernemend gedrag bedoeld dat zoekt naar constructieve verandering.

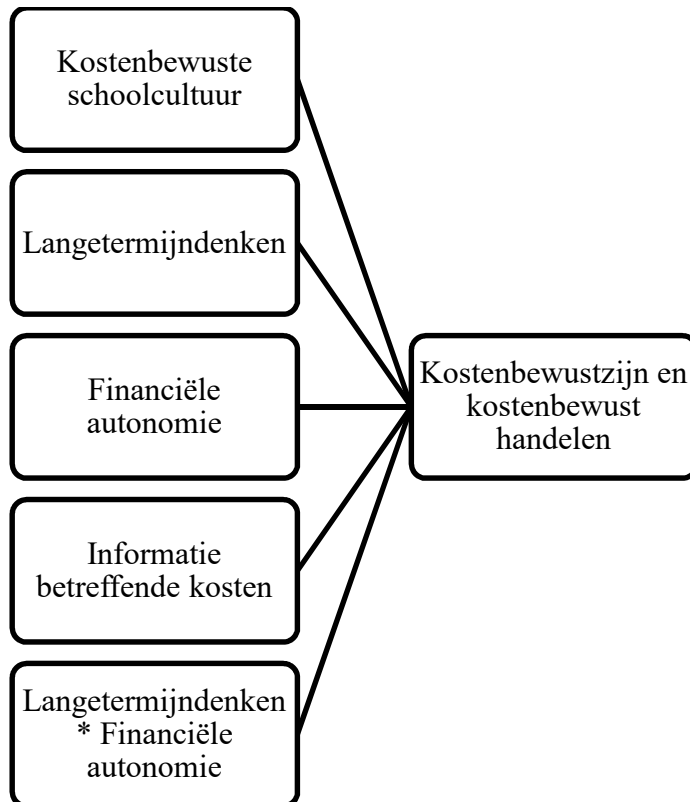
Onderzoek in de ziekenhuissector (Allan et al, 2007) pleit voor een grotere focus op het verstrekken van informatie omtrent kosten aan toekomstige verpleegkundigen tijdens hun opleiding. Niet alleen op de schoolbanken, maar ook op de werkvloer is verbetering mogelijk. Indien het ziekenhuismanagement informatie verstrekt over de kosten die verpleegkundigen maken bij het uitvoeren van hun job, leidt dit tot aanzienlijke kostenbesparingen (Korn et al, 2003). Door het verkrijgen van informatie over de kosten, gaan verpleegkundigen stilstaan bij hun gedrag en voor zichzelf beoordelen of de gemaakte kosten noodzakelijk zijn.

Het aanbieden van voldoende informatie met betrekking tot de kosten, zou moeten verbonden zijn met een groter kostenbewustzijn en kostenbewust handelen, zoals wordt weergegeven in de volgende hypothese:

Hypothese 4 D: Een directie die voldoende informatie betreffende de kosten ter beschikking stelt van de leerkrachten (INFO), verbetert het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen bij die leerkrachten.

Het lijkt aannemelijk dat leerkrachten verantwoordelijker zullen omgaan met kosten als de langetermijnvisie van de school impliceert dat leerkrachten beschikken over financiële autonomie. De volgende hypothese onderzoekt deze interactie:

Hypothese 4 E: Directies die zowel een schoolcultuur van langetermijndenken als een cultuur van financiële autonomie nastreven (LT*AUT), zullen kostenbewuster zijn en handelen.

Figuur IV: Schematische weergave van model IV.

3.5 Model V: Overheid

Als laatste wordt de rol van de overheid onder de loep genomen.

In theorie ligt de bevoegdheid voor het opstellen van leerplannen bij het schoolbestuur van elke school. De facto worden de leerplannen echter opgesteld door de onderwijsnetten en overkoepelende verenigingen, waarna de plannen door de onderwijsinspectie worden nagekeken. De inspectie

verifieert of de leerplannen stroken met de eindtermen en ontwikkelingsdoelen bepaald door het Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming (Website Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming, 2015).

Een onderzoek van Mowen et al. bewijst dat doelen die als onhaalbaar worden ervaren door een persoon, een negatief effect hebben op de inspanning en prestatie van die persoon (Mowen et al, 1981). Een lagere inspanning kan leiden tot minder kostenbewustzijn in de job.

Het lijkt aannemelijk dat leerkrachten die de einddoelstellingen liever afgezwakt zien, minder op de kosten letten. De volgende hypothese zal dit onderzoeken:

Hypothese 5 A: Een leerkracht die de einddoelstellingen te veeleisend vindt (DOEL), zal minder kostenbewust zijn en kostenbewust handelen.

Sinds één september 2008 legt de dubbele maximumfactuur in het basisonderwijs een maximumbedrag vast dat scholen aan de ouders van de leerlingen mogen aanrekenen. Het betreft kosten voor uitgaven die niet vervat zijn in de door het Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming opgestelde eindtermen en ontwikkelingsdoelstellingen. Men maakt onderscheid tussen de scherpe maximumfactuur en de niet-scherpe maximumfactuur. Terwijl de eerstgenoemde betrekking heeft op meer frequente zaken zoals daguitstappen en toegangsgelden voor het zwembad, heeft de laatstgenoemde enkel betrekking op meerdaagse reizen. Voor het schooljaar 2013-2014 bedroegen de scherpe en de niet-scherpe maximumfactuur voor het basisonderwijs respectievelijk zeventig en 405 euro (Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming, 2013). Ondanks enige polemiek bij de introductie blijkt de maximumfactuur in het basisonderwijs een gunstig effect te hebben. In 2014 pleitte het Gemeenschapsnet voor de invoering van de maximumfactuur in de eerste graad van het secundair onderwijs. De implementatie van dit voorstel wordt echter bemoeilijkt door de

verscheidenheid aan studierichtingen in het secundair onderwijs. Daarom pleitte het Katholiek Onderwijs om meer advies van de ouders te vragen via de ouderraad (Klasse voor Leraren, 2014).

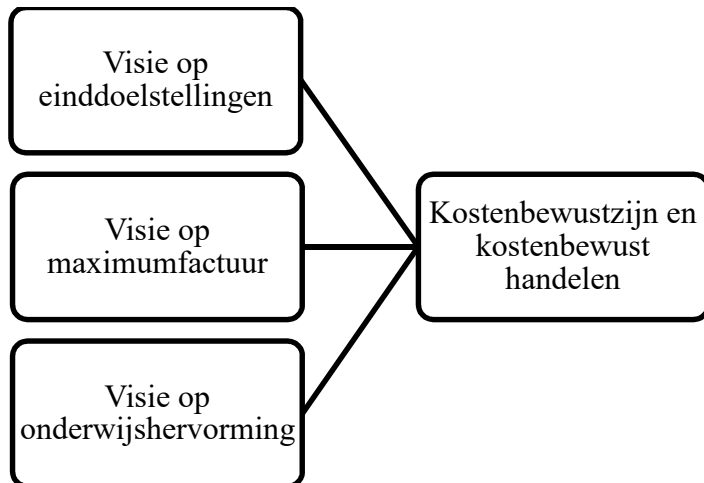
Verwacht wordt dat de voorstanders van de invoering van de maximumfactuur onder de leerkrachten ook die leerkrachten zijn die meer bezig zijn met kostenefficiëntie. De hypothese waarop dit onderzoek zich baseert, luidt als volgt:

Hypothese 5 B: Een leerkracht die voorstander is van de maximumfactuur (MAXF), zal kostenbewuster zijn en kostenbewuster handelen.

Op vier juni 2013 keurde het Vlaams parlement de door minister Pascal Smet voorgestelde onderwijshervorming goed. Deze heeft als doel om meer kinderen van bij het begin de juiste studiekeuze te laten maken in functie van hun interesses en talenten. Allereerst moet een sterker basisonderwijs voor een vlottere overgang naar het secundair onderwijs zorgen. Ten tweede komt er een bredere eerste graad waarin vakken uit alle vijf domeinen van de tweede graad worden gedoceerd. De vijf domeinen zijn Wetenschap en Techniek, Taal en Cultuur, Welzijn en Maatschappij, Kunst en Creatie, en Economie en Organisatie. De derde krachtlijn van de hervorming omvat een nieuwe indeling van de studierichtingen. Enerzijds is er een verticale as die focust op de finaliteit: doorstroomrichtingen, arbeidsmarkttrichtingen of een combinatie van beide. Anderzijds is er een horizontale as met de reeds vermelde inhoudelijke indeling: Wetenschap en Techniek, Taal en Cultuur, Welzijn en Maatschappij, Kunst en Creatie, en Economie en Organisatie. Tot slot verdwijnen de B-attesten in het eerste jaar van de eerste graad (Website Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming, 2014). Op zeventien januari 2014 gaf de Vlaamse regering groen licht voor de implementatie van het masterplan voor de onderwijshervorming. Verwacht wordt dat tegen 2025 de hervorming volledig is doorgevoerd (Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming, 2014).

Mogelijk letten leerkrachten die de toekomstige hervorming van het onderwijs sterk steunen, meer op de aan de leerlingen veroorzaakte kosten dan hun collega's. Dit wordt onderzocht met de volgende hypothese:

Hypothese 5 C: Een leerkracht die achter de onderwijshervorming staat (HERV), zal meer kostenbewust zijn en kostenbewust handelen.

Figuur V: Schematische weergave van model V.

3.6 Model VI: Individuele eigenschappen

Onderzoek naar het kostenbewustzijn bij werknemers in R&D departementen toont aan dat twee factoren een significante invloed hebben (Shields & Young, 1994). Enerzijds heeft het betrekken van de onderzoekers zelf bij het opstellen van het budget een belangrijke positieve impact op het omgaan met de kosten. Anderzijds wordt ook aangetoond dat een grotere kennis van cost management onder het personeel, het kostenbewustzijn gunstig beïnvloedt. Een academisch onderzoek bij Johnson & Johnson wijst op een positieve impact van betrokkenheid van het personeel op het delen van informatie binnen het bedrijf en het omgaan met de kosten (Simons, 1987). Een eerdere Masterproef

aan de K.U. Leuven onderzocht reeds het effect van de *spending style* van leerkrachten op het kostenbewustzijn (Marmenout & Lagae, 2010). Dit onderzoek bouwt voort op deze hypothese.

Hypothese 6 A: Een leerkracht die in zijn privéomgeving meer let op kosten (SS), zal meer nadruk leggen op kostenbewustzijn en kostenbewust handelen naar de leerlingen toe.

Een onderzoek naar de invloed van persoonlijke eigenschappen op de jobprestatie toont aan dat nauwgezetheid positief gecorreleerd is met een goede jobuitvoering (Barrick & Mount, 1991). Meer nog, van de vijf persoonlijke eigenschappen die ze onderzoeken (extraversie, bevalligheid, emotionele stabiliteit, nauwgezetheid en openheid voor ervaring) is nauwgezetheid de meest consistente voorspeller voor de onderzochte beroepen. In de literatuur bestaan er verschillende definities van nauwgezetheid. Vaak wordt dit geïnterpreteerd als “betrouwbaarheid”. Meer concreet betekent dit “voorzichtig, grondig, verantwoordelijk, georganiseerd en planvaardig”. Andere onderzoekers spreken van een “hardwerkend, prestatiegericht en volhardend” persoon. Een Masterproef met betrekking tot het kostenbewustzijn bij verpleegkundigen vindt dat zorgvuldigheid (nauwgezetheid) van het personeel geen significante factor is voor het kostenbewustzijn bij verpleegkundigen (Vleugels & Wyckaert, 2012). Dit contrasteert met de bevindingen van een recentere Masterproef over het kostenbewustzijn bij leerkrachten (Marmenout & Lagae, 2010). Hierin wordt een positieve relatie gevonden tussen nauwgezetheid als karaktereigenschap van een leerkracht en zijn of haar kostenbewustzijn. Deze Masterproef zal de mogelijke invloed van de variabele, nauwgezetheid, opnieuw onderzoeken.

Hypothese 6 B: Een leerkracht die van nature uit zorgvuldiger en meer nauwgezet is (NWGZ), zal een hogere mate van kostenbewustzijn en kostenbewust handelen vertonen.

Artsen die een hogere werkbelasting ervaren, vertonen minder kostenbewust gedrag (Bovier et al, 2005). Recenter onderzoek in het Vlaams secundair onderwijs toont echter aan dat een hogere

werkbelasting bij leerkrachten tot een verhoogd kostenbewustzijn leidt. Leerkrachten moeten steeds meer administratieve taken opnemen waardoor ze steeds meer met verschillende zaken moeten rekening houden en minder gemotiveerd zijn om stil te staan bij de kosten (Marmenout & Lagae, 2010). Teneinde de resultaten uit deze onderzoeken te verifiëren, gaat deze Masterproef de volgende hypothese na:

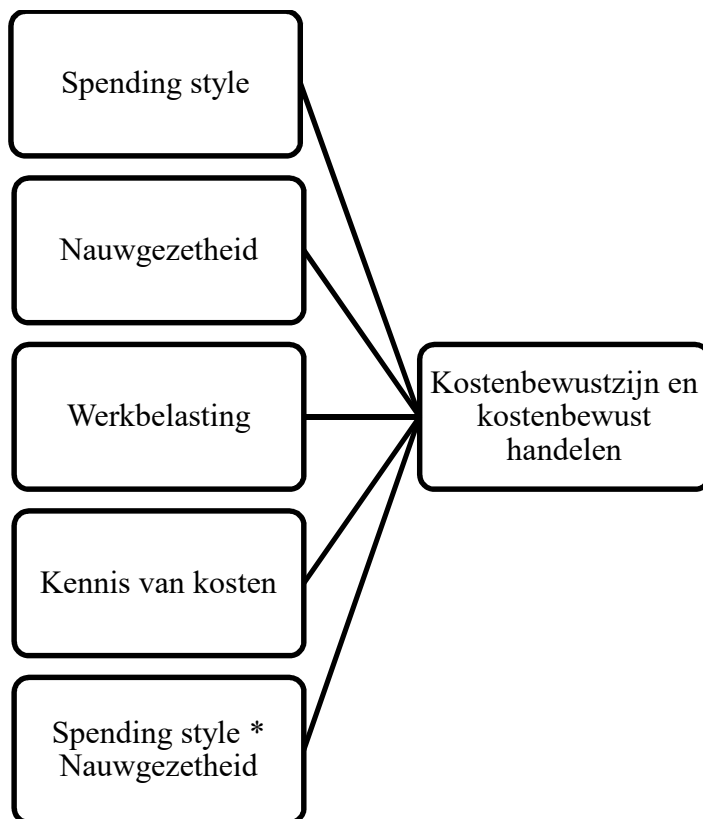
Hypothese 6 C: Een leerkracht die een hogere werkbelasting ervaart (WB), zal minder kostenbewust zijn en handelen.

Een studie over de kennis van de kosten bij anesthesisten demonstreert dat de prijs van dure items vaak onderschat wordt en de prijs van goedkopere items overschat (Schlünzen et al, 1999). Er werd aan de anesthesisten gevraagd om een schatting te maken van verschillende producten zonder naar de prijslijsten te verwijzen of te overleggen met collega's. In de Masterproef van Dubois & Philips (2010) werd de kennis van de kosten onderzocht via de kwadratische afwijking van de schatting van honderd kopieën. In het lager- en kleuteronderwijs resulteert een goede kennis van de kosten in een hoger kostenbewustzijn van het onderwijzend personeel. Dit resultaat wordt opnieuw getest met de volgende hypothese:

Hypothese 6 D: Leerkrachten die een goede kennis hebben van de schoolkosten (KK), zullen kostenbewuster zijn en handelen.

Er wordt ook een versterkend effect verwacht op het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen als de leerkracht nauwgezet is en tevens al goed let op persoonlijke uitgaven. Dit wordt getest met de volgende hypothese:

Hypothese 6 E: Leerkrachten die sterk letten op hun persoonlijke uitgaven en tegelijkertijd nauwgezet zijn (SS*NWGZ), zullen kostenbewuster zijn en handelen.

Figuur VI: Schematische weergave van model VI.

IV. Methode

4.1 Deelnemende scholen en responsgraad

De variabelen en de bijhorende hypothesen vormen de basis voor de uiteindelijke vragenlijst. Tussen vijf en 21 november 2014 werden 264 directies van Vlaamse secundaire scholen via een gepersonaliseerde e-mail aangeschreven. De mail aan de directies staat in bijlage I. Met veertien positieve reacties ligt de participatiegraad van de directies op 5,30 procent. Opmerkelijk is dat elke deelnemende school uit het katholieke net komt. In de loop van de maand januari 2015 haakte het Sint-Andreaslyceum uit Sint-Kruis (Brugge) af. Hierdoor bleven slechts dertien scholen over en verlaagde de definitieve participatiegraad van directies tot 4,92 procent.

De dertien deelnemende scholen vertegenwoordigen de vijf Vlaamse provincies. De West-Vlaamse scholen die deelnemen aan dit onderzoek zijn Sint-Lodewijkcollege uit Sint-Andries (Brugge) en Heilige Familie Ieper. De provincie Oost-Vlaanderen wordt vertegenwoordigd door Technisch Instituut Sint-Carolus uit Sint-Niklaas en Instituut Stella Matutina uit Brakel. Onze-Lieve-Vrouw Presentatie Bovenbouw uit Bornem, Katholiek Secundair Onderwijs Mortsel uit Mortsel, Katholiek Scholencentrum JOMA uit Merksem en Sint-Cordula-Instituut uit Schoten vormen samen de deelnemende scholen uit de provincie Antwerpen. Voor de provincie Vlaams-Brabant nemen Sint-Pieterscollege uit Leuven, Zaventems Vrij Onderwijs en Damiaaninstituut uit Aarschot deel. Tot slot wordt de provincie Limburg vertegenwoordigd door het Heilig Graf Instituut uit Bilzen en de Middenschool Katholiek Onderwijs Landen uit Landen.

Op vijftien januari 2015 kregen de directies van alle deelnemende scholen de weblink naar de online survey doorgestuurd per mail. Zie bijlage III voor de vragenlijst. Op hun beurt verspreidden zij deze link onder alle leerkrachten uit hun school. Drie weken later, op vijf februari 2015, werd de online enquête afgesloten. 526 leerkrachten startten de enquête, van wie 306 de survey volledig invulden.

Na een eerste respondentenverificatie via twee controlevragen type “Duid hier de optie ‘helemaal niet akkoord’ aan”, bleken slechts 270 respondenten nog in aanmerking te komen voor analyse van de gegevens. Enkel rekening houdend met geldig ingevulde enquêtes, bedraagt de responsgraad 18.60 procent.

4.2 Variabelen

De variabelen worden gemeten door een combinatie van vragen uit voorgaande literatuur en zelf opgestelde vragen omdat er geen relevante literatuur over sommige betrokkenen bestaat. Deze vragen werden opgelijst in een volledig anonieme, online survey via de Websurvey Service van de KU Leuven. Alle vragen werden beantwoord op een zevenpunts Likert-schaal van ‘helemaal niet akkoord’ tot ‘helemaal akkoord’. Op basis van de analyse van de Cronbach’s alpha (α) werden de vragen die niet bijdroegen tot de variabelen geëlimineerd. De Cronbach’s α is een maat voor de consistentie van de vragen (SPSS Library). De α geeft aan in hoeverre de vragen hetzelfde concept meten. Een overzicht van alle vragen en Cronbach’s α ’s per variabele is terug te vinden in bijlage III.

Door middel van factoranalyse werden de data van de relevante vragen per variabele herleid tot één numerieke waarde. Hiervoor werd gebruikt gemaakt van de principal components methode en de varimax rotatie. Er werd ook gekozen om de analyse te maken met de covariantie matrix. Dit is mogelijk doordat alle vragen op dezelfde schaal werden opgesteld. In bijlage III zijn eveneens de factor ladingen per vraag opgenomen. In dit hoofdstuk worden de variabelen kort besproken. Een volledig schema van de variabelen met verwacht teken kan gevonden worden in Tabel I op het einde van dit hoofdstuk.

De variabele *vakgerelateerde financiële feedback leerlingen (VFLL)* werd bevraagd aan de hand van vier zelf opgestelde vragen. De invloed van leerlingen op het kostenbewustzijn en kostenbewust

handelen van leerkrachten is een nieuw onderzoeksdomein, waardoor niet gebruik kon worden gemaakt van voorgaande literatuur. De vragen peilden naar de aanwezigheid van feedback of tips van leerlingen betreffende de specifieke vakkosten. De Cronbach's α van deze variabele bedraagt 0,215, maar deze kon verhoogd worden tot 0,514 door het item over de communicatie van de leerlingen over de financiële impact van het vak te verwijderen.

De vragen over de variabele *schoolgerelateerde financiële feedback leerlingen (SFLL)* zijn zo goed als identiek aan de vragen bij *vakgerelateerde financiële feedback leerlingen (VFLL)*. De interne betrouwbaarheid bedraagt 0,283. Net zoals bij de vakgerelateerde feedback stijgt dit tot 0,500 na het verwijderen van de vraag over de communicatie van de leerlingen.

Voor de variabele *kennis over financiële situatie leerlingen (KFSL)* werden vier zelf opgestelde vragen gebruikt. Sommige vragen polsten of de leerkracht zich bewust is van de financiële situatie van de leerlingen. Er werd ook gevraagd of de leerkrachten informatie kregen aangaande de financiële situatie van de leerlingen. De Cronbach's α van 0,661 kan maximaal verhoogd worden tot 0,665 door de stelling over het bekostigen van het vakmateriaal weg te laten.

De variabele *verantwoording aan leerlingen (VERL)* onderzoekt in hoeverre de leerkrachten zich verantwoorden bij de leerlingen voor de kosten die ze vragen. De vragen zoeken uit of de leerkracht verantwoording geeft aan zijn leerlingen en of de leerkracht het aanbieden van de meest kostenefficiënte optie een onderdeel van zijn job vindt. De Cronbach's α bedraagt slechts 0,144, maar deze kan verbeterd worden door de vragen die bij de leerkrachten peilen of leerlingen zelf een kostenbewuste keuze moeten maken, weg te laten. Na de verwijdering is de Cronbach's α 0,413.

De laatste variabele betreffende de leerlingen, namelijk *relatie tot leerlingen (RELL)*, analyseert de band tussen leerkrachten en leerlingen. De vragen peilen naar het engagement van de leerkrachten voor de leerlingen buiten de schooluren en naar het contact met hun leerlingen over niet-

schoolgerelateerde onderwerpen. De interne betrouwbaarheid van de vragen is 0,379. Dit kan in lichte mate versterkt worden tot 0,399 door de vraag over het organiseren van activiteiten buiten de schooluren te schrappen.

De variabelen die gerelateerd zijn aan de ouders, komen in grote mate overeen met de variabelen die aan de leerlingen verbonden zijn. Bijgevolg zijn de bijbehorende vragen nagenoeg identiek en tevens alle zelf geformuleerd.

Voor de variabelen *vakgerelateerde financiële feedback ouders (VFO)* en *schoolgerelateerde financiële feedback ouders (SFO)* werden de corresponderende vragen voor de leerlingen overgenomen. De Cronbach's α 's van de twee variabelen bedragen respectievelijk 0,284 en 0,421 en konden verhoogd worden tot respectievelijk 0,648 en 0,536 door één vraag weg te laten. Voor beide variabelen ging het om de vraag omtrent de communicatie van de ouders, namelijk "Ouders communiceren te weinig over de financiële impact van mijn vak/ de schoolkosten in het algemeen".

Aangezien het niet vanzelfsprekend is dat een leerkracht veel contact heeft met de ouders, werd ook de variabele *contact met ouders (COOF & COOW)* in de vragenlijst verwerkt. Concreet doelden de vragen op de frequentie en het kanaal van het contact.

Om de impact van de collega-leerkrachten te kwantificeren, werd voor één variabele externe literatuur opgezocht, terwijl de drie resterende variabelen opnieuw zelf geformuleerd werden.

Voor de variabele *teamwerk (TW)* werd beroep gedaan op het werk van Vandoninck & Vandoninck (2009). De inspiratie voor de vragen met betrekking over het regelmatig beleggen van grote en kleine vergaderingen en de samenwerking met collega's werd bij bovengenoemde auteurs gehaald. De vraag die peilde naar het efficiënt verdelen van een grote taak onder collega's werd zelf toegevoegd. De Cronbach's α die uit de vier vragen berekend werd, bedraagt 0,752.

De variabele *communicatie met collega's over financiën (COMC)* werd gekwantificeerd via vragen over het hebben van gesprekken met collega's over de kosten voor de leerlingen en over financiën in het algemeen. Ook werd gepeild naar de mate waarin praten over persoonlijke financiën nog steeds in een taboesfeer hangt en naar de bereidheid om een kostenreducerend voorstel te delen met collega's. De berekende Cronbach's α bedraagt 0,674.

Aan de vorige variabele gerelateerd is de variabele *voortrekkersrol collega (VCOL)*. Hiervoor werd gepeild of het voor een leerkracht duidelijk was wie van de collega's het voortouw nam in het in vraag stellen alsook het reduceren van de kosten. Tevens werd nagegaan of leerkrachten belang hechten aan kostenreducerende voorstellen van collega's en of ze hierdoor zelfs meegetrokken worden in dit gedrag. De berekende Cronbach's α bedraagt 0,510 en kan licht verbeterd worden tot 0,546 door de vraag of collega's die ergens het voortouw in nemen, je gemakkelijker meetrokken in hun gedrag, weg te laten.

De *relatie met collega's (RCOL)* werd gemeten door de mate van verstandhouding tussen collega's, en het al dan niet ontmoeten van collega's na de schooluren. Ook werd gepeild naar het door de leerkrachten gepercipieerde belang van de scheiding tussen werk en privé en de mate waarin collega's vrienden konden worden. Voor deze variabele geeft de statistische software een Cronbach's α aan van 0,711. Een exploratieve factoranalyse op de vier vragen resulteert in twee factoren. Wanneer de vraag over de scheiding tussen werk en privé niet wordt opgenomen, wordt de Cronbach's α opgetrokken tot 0,771 en leiden de drie overgebleven vragen tot één factor.

Voor twee van de vier variabelen gerelateerd aan de directie, werd beroep gedaan op eerdere literatuur. De variabele *kostenbewuste cultuur (CUL)* is gebaseerd op een vragenlijst van Du Bois & Philips (2010) over het kostenbewustzijn bij leerkrachten in het kleuter- en lager onderwijs. Hierin werd gepeild of de directie een kostenbewust beleid voert en kostenbewust handelen stimuleert. Ook werd gepeild naar de mate waarin de directie feedback geeft aan leerkrachten omtrent de veroorzaakte

kosten alsook de mate waarin de directie leerkrachten aanzet om de kosten te reduceren. Een zeer hoge Cronbach's α van 0,805 wordt bekomen door de vier vragen te gebruiken.

Bovenvernoemde auteurs vormden ook de inspiratiebron voor de variabele *informatie (INFO)*. Aan de leerkrachten werd gevraagd of de directie hen wijst op de door hen veroorzaakte kosten, en hen eventueel ook bijkomende informatie geeft over de veroorzaakte kosten in het verleden. Daarnaast werd ook gepeild of de directie overzichten geeft van de prijzen van materiaal en activiteiten om de leerkrachten te informeren over de kosten. De berekening van de Cronbach's α levert een waarde van 0,69 op.

Voor de variabele *langetermijndenken (LT)* werd bij de leerkrachten gepeild of zij weet hebben van een langetermijnplan voor hun school, en of de directie dit plan aan de leerkrachten kenbaar heeft gemaakt. Tevens werd bevraagd in welke mate de directie symptomen eerder dan oorzaken van problemen oplost. Tenslotte werd ook gepeild of de directie de leerkrachten aanzet om zelf ook op lange termijn te denken. Er wordt een Cronbach's α bekomen van 0,836.

De *financiële autonomie (AUT)* die de leerkracht vanwege de directie ervaart, werd ook onderzocht door middel van vier vragen. Leerkrachten moesten aangeven of zij beslissingsbevoegdheid hadden over een deel van het werkbudget van de vakwerkgroep en over financiën binnen de school in het algemeen. Daarnaast werd geïnformeerd naar de mate waarin de directie aan leerkrachten de mogelijkheid geeft om hun ideeën zelf financieel uit te werken. Ook werd nagegaan of leerkrachten toestemming moeten vragen aan de directie voor elk item dat ze op de schoolrekening plaatsen. De berekende Cronbach's α bedraagt 0,479 voor de vier vragen en 0,711 na eliminatie van de vraag over het vragen van toestemming voor elk item op de schoolrekening.

De mogelijke invloed van de overheid werd getest aan de hand van drie variabelen. Voor de maatstaf *visie op de einddoelstellingen (DOEL)* werd gepeild naar het verlangen van de leerkracht naar meer

persoonlijke input in de einddoelstellingen. Ook moesten de leerkrachten aangeven of ze het eenvoudig vonden om zowel de vakoverschrijdende als vakspecifieke einddoelstellingen te behalen en of ze de focus van de einddoelstellingen zouden veranderen. Een Cronbach's α van 0,708 wordt bekomen.

Het fenomeen van de mogelijke invoering van de *maximumfactuur (MAXF)* voor het secundair onderwijs werd gekwantificeerd door de mening van de leerkrachten te vragen omtrent dit plafond. De leerkrachten moesten aangeven of de maximumfactuur in het voordeel van de leerlingen en hun ouders was, en of dit zou leiden tot creatiever omspringen met het budget. Ook werd gepeild naar hoe de leerkrachten de impact van de maximumfactuur op de kwaliteit van het onderwijs inschatten. Tot slot werd aan de leerkrachten gevraagd of zij de huidige schoolkosten voor bepaalde studierichtingen te hoog vonden. De Cronbach's α voor deze vier vragen bedraagt 0,715.

De visie van leerkrachten op de *onderwijshervorming (HERV)* werd getest door de belangrijkste items van de hervorming aan de leerkrachten voor te leggen. Zo werd hen gevraagd of het huidig Vlaams onderwijsmodel grote veranderingen nodig had, en of de opdeling tussen ASO, TSO, KSO en BSO moest verdwijnen. Bovendien werd bij de leerkrachten gepeild of zij een bredere eerste graad van het secundair onderwijs aanmoedigen en in welke mate zij voorstander zijn van een nieuwe indeling van studierichtingen in de schotten Wetenschap en Techniek, Taal en Cultuur, Welzijn en Maatschappij, Kunst en Creatie, en Economie en Organisatie. Een Cronbach's α van 0,637 wordt bekomen en kan verbeterd worden tot 0,751 na het verwijderen van de vraag naar de noodzaak van de onderwijshervorming.

Naast de variabelen die gelinkt werden aan één van de sociale groepen, werd ook gepeild naar enkele maatstaven die reeds in eerder onderzoek gebruikt werden, met het oog op het verifiëren van deze gegevens.

De variabele *werkbelasting (WB)* werd overgenomen uit eerder onderzoek van Du Bois & Philips (2010) en Vandoninck & Vandoninck (2010). Aan leerkrachten werd gevraagd of zij er in slaagden om taken op tijd klaar te hebben en of ze zich daarbij moeten haasten. Tevens werd hen gevraagd hoe zij hun persoonlijke werkbelasting inschatten. Voor de vier vragen samen bedraagt de Cronbach's α 0,791.

Voor de variabele *nauwgezetheid (NWGZ)* werd beroep gedaan op Marmenout & Lagae (2010) en Vleugels & Wijckaert (2012). Leerkrachten moesten van zichzelf aangeven of hun lessen goed waren voorbereid en of ze voldoende nadachten alvorens een beslissing te nemen. Ook werd gevraagd of zij, na het opstellen van een examen, het minstens twee keer nakijken alvorens het examen aan de leerlingen uit te delen, en of zij bewust meer tijd steken in een taak teneinde deze beter te kunnen uitvoeren. Deze vier vragen leiden tot een lage Cronbach's α van 0,451. Deze kan slechts beperkt verhoogd worden tot 0,473 door de vraag over het voldoende nadenken alvorens een beslissing te nemen, te schrappen.

De *spending style (SS)* is gebaseerd op werk van Shields & Young (1993), die aan R&D personeel vroegen of zij thuis ook op een kostenbewuste manier omgingen met hun budget, en of zij vaak impulsaankopen deden. Ook werd via een zelf opgestelde vraag gepeild of zij meer dan vijftien procent van hun maandinkomen konden sparen. Door deze laatste vraag te elimineren, stijgt de Cronbach's α van 0,503 tot 0,694.

De variabele *kennis van kosten (KK)* wordt gemeten via vragen waarbij de respondenten de kostprijs moesten aangeven van honderd zwart-wit kopieën, één meetlat van dertig centimeter, één grafische rekenmachine, één notitieblok, één schoolrugzak van dertig liter en één volledig turnuniform. De data werden gewinsorized op 95 procent. Via de scholen werden voor de kopieën en het turnuniform objectieve referentiewaarden gevonden. De overige objecten werden uit de analyse gehouden. Voor elk object werd de kwadratische afwijking berekend ten opzichte van de referentiewaarde van de

corresponderende school van de respondent. Een hoge waarde komt overeen met een slechte kennis, een lage waarde met een goede kennis van de kosten. Tevens wordt hier een factoranalyse gedaan, waarna de tegengestelde factor scores worden gebruikt voor de kwantificatie van de variabele zodat een hoge waarde staat voor een goede kennis.

Er werd gekozen om *kennis van kosten (KK)* als onafhankelijke variabele op te nemen, niet als onderdeel van *kostenbewustzijn*, omdat deze variabelen te veel afwijken van elkaar. Een leerkracht die de correcte prijs van een product kent, weet niet per se of dat product duur is ten opzichte van vergelijkbare producten. Volgens deze redenering impliceert een goede kennis van de kosten dus niet dat de leerkracht ook kostenbewust is. Evenzeer werd in vorig onderzoek (Dubois & Philips, 2010) deze variabele bij de onafhankelijke variabelen ondergebracht.

De afhankelijke variabelen *kostenbewustzijn (KBZ)* en *kostenbewust handelen (KBH)* werden apart bevraagd. Voor de maatstaf *kostenbewustzijn (KBZ)* werd aan de respondenten gevraagd of ze uit het hoofd alle items die de leerlingen voor hun vak moeten kopen, kunnen opsommen. Tevens moesten de leerkrachten aangeven of ze de kosten van elk item kunnen inschatten. Verder dienden de leerkrachten aan te geven in welke mate ze zich bewust zijn van de invloed van hun beslissingen op de financiële situatie van de leerlingen. De vragen komen uit het onderzoek van Marmenout & Lagae (2010) of zijn zelf opgesteld.

De variabele *kostenbewust handelen (KBH)* werd gekwantificeerd door vier vragen. De respondenten moesten aangeven in welke mate ze bereid waren om rekening te houden met de kosten van hun handelen. Daarnaast werd expliciet gevraagd of de leerkracht bewust probeert om de kosten voor de leerlingen te verlagen. De laatste twee vragen betreffen de mate waarin leerkrachten focussen op de prijs en of ze prijzen vergelijken op het moment dat ze nieuw (school)materiaal aankopen. Deze laatste twee vragen zijn gebaseerd op eerder werk van Abernethy & Vagnoni (2004).

Aangezien het verschil tussen kostenbewustzijn en kostenbewust handelen niet de essentie is van dit onderzoek, werd gekozen om deze twee afhankelijke variabelen te combineren in één factor. Eerder onderzoek toont immers aan dat er een sterke correlatie bestaat tussen kostenbewustzijn en kostenbewust handelen (Meylemans & van Hoof, 2014; Vandoninck & Vandoninck, 2009; Vleugels & Wykaert, 2012). Tevens wordt in dit onderzoek een zeer sterke significante correlatie gevonden ($\rho=0,554$; $p=0,000$). Een factoranalyse op de vragen van zowel kostenbewustzijn als kostenbewust handelen bevestigt dat zeven van de tien vragen kunnen samengevoegd worden in één factor. Deze zeven vragen leveren tevens een hoge Cronbach's α , namelijk 0,794. De vragen die niet deel uitmaken van deze groep zijn "Ik kan de kostprijs van de materialen die mijn leerlingen voor mijn vak moeten gebruiken nauwkeurig inschatten", "Ik kan tot op honderd euro nauwkeurig de totale schoolkosten voor leerlingen inschatten" en "Ik denk vaak niet na over de kosten die mijn handelen met zich meebrengt". Deze zeven vragen werden dan ondergebracht in de gecombineerde variabele *kostenbewustzijn en kostenbewust handelen (KBZH)*, die doorheen het hele onderzoek als afhankelijke variabele wordt gebruikt.

Tabel I

Beschrijving van de variabelen en verwacht teken

Variabele	Definitie	Verwacht teken
<i>Afhankelijke variabele</i>		
KBZH	Combinatie kostenbewust zijn en kostenbewust handelen (afhankelijke variabele)	
<i>Onafhankelijke variabelen</i>		
VFLL	Vakgerelateerde financiële feedback van de leerlingen	+
SFLL	Schoolgerelateerde financiële feedback van de leerlingen	+
KFSL	Kennis van de leerkrachten over de financiële situatie van de leerlingen	+
BFSL _i	Wijze waarop(bronnen) leerkrachten kennis over de financiële situatie van de leerlingen vergaren(Dummy variabele)	/
VERL	Verantwoording aan de leerlingen	+
RELL	Relatie tot de leerlingen	+
VFO	Vakgerelateerde financiële feedback van de ouders	+

SFO	Schoolgerelateerde financiële feedback van de ouders	+
COOF _i	Frequentie van het contact met de ouders(Dummy variabele)	+
COOW _i	Wijze waarop leerkrachten contact hebben met de ouders(Dummy variabele)	/
COMC	Communicatie met collega's over financiën	+
VCOL	Voortrekkersrol van een collega	+
TW	Teamwerk onder collega's	+
RCOL	Relatie tot de collega's	+
CUL	Kostenbewuste cultuur van de directie	+
LT	Langetermijndenken van de directie	+
AUT	Financiële autonomie van de leerkrachten	+
INFO	De leerkracht krijgt informatie van de directie in verband met kosten	+
DOEL	Visie van de leerkracht over de einddoelstellingen	-
MAXF	Visie van de leerkracht over de mogelijke invoering van de maximumfactuur	+
HERV	Visie van de leerkracht over de onderwijshervorming	+
SS	<i>Spending style</i> in het privéleven	+
NWGZ	Nauwgezetheid	+
WB	Werkbelasting(hoge score = hoge werkbelasting)	-
KK	Kennis van de kosten voor leerlingen, schatting van 100 kopieën en een turnuniform	+

Controlevariabelen

SCHOOL _i	Dummy variabele per school waarin de leerkracht lesgeeft
GESLACHT _i	Dummy variabele voor het geslacht van de leerkracht (m/v: 0/1)
JAERV _i	Dummy variabele per categorie van het aantal jaar dat de leerkracht reeds in het onderwijs staat
HZP _i	Dummy variabele per categorie: hard vak, zacht vak of praktijkgericht vak
DIPL _i	Dummy variabele per hoogst behaalde diploma van de leerkracht
GRAAD _i	Dummy variabele per graad waarin de leerkracht het meeste uren lesgeeft

---

V. Resultaten

5.1 Beschrijvende statistieken

Zoals reeds eerder vermeld, werden 526 enquêtes gestart. In totaal werden 306 enquêtes volledig ingevuld en na validatie via de twee controlevragen bleven nog 270 geldige respondenten over. Hieronder volgt een overzicht van de descriptieve statistieken.

5.1.1 Kenmerken van de steekproef

Ruim twee derden van de respondenten is een vrouw. Dit wijkt enigszins af van de officiële statistieken over de verhouding tussen mannelijke en vrouwelijke leerkrachten (2013-2014). Daaruit blijkt immers dat slechts zestig procent van de leerkrachten in het Vlaams secundair onderwijs een vrouw is. Specifiek voor het katholiek net stijgt dit percentage tot 61 procent (Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming).

De leeftijdsverdeling van de respondenten komt in grote lijnen overeen met de officiële statistieken uit het schooljaar 2013-2014: in dit onderzoek vertegenwoordigen twintigers en dertigers respectievelijk 19,3 procent en 33,7 procent van de respondenten. Veertigers, vijftigers en zestigers maken respectievelijk voor 21,9 procent, 24,1 procent en 1,1 procent deel uit van de proef. De officiële statistieken geven aan dat in Vlaanderen het lerarenkorps voor respectievelijk 14 procent en 29 procent uit twintigers en dertigers bestaat. Veertigers, vijftigers en zestigers vertegenwoordigen op hun beurt respectievelijk 24 procent, 28 procent en 5 procent van het totale leerkrachtenkorps.

Bijna 55 procent van de respondenten heeft een professionele bachelor als hoogst behaalde diploma. Een kleine veertig procent heeft een masterdiploma als hoogst behaalde graad. De overige zes procent wordt gelijkmatig verdeeld over middelbaar onderwijs en academische bachelor.

75 procent van de leerkrachten uit de steekproef werkt voltijds. Vijftien procent werkt 75 procent en tien procent werkt vijftig procent. De onderwijsvorm waarin het meeste wordt lesgegeven, is TSO

(43,3 procent), gevolgd door ASO (32,2 procent) en tenslotte BSO (24,4 procent). Geen enkele leerkracht uit de steekproef geeft verhoudingsgewijs het meest les in KSO. 23,0 procent van de ondervraagden geeft hoofdzakelijk les aan de eerste graad en 27,8 procent geeft verhoudingsgewijs het meest les in de tweede graad. Echter, 48,9 procent van de respondenten geeft hoofdzakelijk les in de derde graad, terwijl 0,4 procent of één respondent voornamelijk in de vierde graad (zevende jaar) voor de klas staat.

68,9 procent van de respondenten doceert een hoofdvak. Voor dit onderzoek wordt elk vak dat drie of meer uur per week gedoceerd wordt aan een klas, beschouwd als een hoofdvak. Harde theoretische vakken (zoals exacte wetenschappen) worden gedoceerd door 31,5 procent van de respondenten, terwijl 43 procent een zacht theoretisch vak (talen, godsdienst, ...) geeft. De overige 25,6 procent van de ondervraagden doceert een technisch/praktijkgericht vak.

Het gros van de respondenten (38,5 procent) staat minder dan tien jaar in het secundair onderwijs. Iets minder dan een derde (32,6 procent) geeft reeds elf tot twintig jaar les in het middelbaar onderwijs. 16,7 procent van de ondervraagden staat al 21 tot 30 jaar in het secundair onderwijs. 11,9 procent geeft al tussen 31 en 40 jaar les en één respondent (0,4 procent) geeft zelfs aan al meer dan veertig jaar in het onderwijs te staan.

Zestig procent van de ondervraagden heeft nooit in de privésector gewerkt. Van de overige veertig procent stond het merendeel (28,9 procent) één tot tien jaar in de privésector, terwijl 9,6 procent na elf tot twintig jaar in de privésector voor het onderwijs koos.

Het merendeel van de respondenten (45,6 procent) geeft aan dat, toen zij zelf nog aan de andere kant van de schoolbanken zaten, de financiële situatie thuis “gemiddeld” was. 31,5 procent en 11,5 procent noemt zijn vroegere thuissituatie respectievelijk “gemakkelijk” en “heel gemakkelijk”. Daarentegen beantwoordt 10,7 procent en 1,1 procent de vraag naar de vroegere financiële thuissituatie met respectievelijk “moeilijk” en “heel moeilijk”.

Tot slot heeft 58,1 procent van de ondervraagde leerkrachten zelf schoolgaande kinderen.

5.1.2 Onderzochte variabelen

Minder dan één op tien leerkrachten krijgt te horen van de leerlingen of hun ouders dat de kosten voor het gedoceede vak te hoog zijn. Daarentegen krijgt één respondent op drie van de leerlingen te horen dat de schoolkosten in het algemeen te hoog zijn. Wat ook opvalt, is dat minder dan twee procent van de leerkrachten concrete tips krijgt van de leerlingen of hun ouders om de kosten te reduceren. De overgrote meerderheid van de leerkrachten ziet het als hun plicht om telkens de meest kostenefficiënte oplossing aan te reiken aan de leerlingen.

Wanneer leerkrachten met ouders communiceren over de kosten van hun vak, gebeurt dit voornamelijk op een oudercontact (60 procent), of eventueel via een brief of mail (respectievelijk 29 procent en 23 procent). Meer dan drie vierde van de leerkrachten geeft aan minder dan één keer per maand contact te hebben met de ouders.

Voor meer dan zeventig procent van de ondervraagden is het geen taboe om met de collega's over de persoonlijke financiën te praten. Meer dan negen op tien leerkrachten schenkt ook aandacht aan een kostenreducerend voorstel van een collega. Bijna evenveel leerkrachten delen zelf hun voorstellen om de kosten te reduceren, met de andere leerkrachten uit hun school. Toch is het in de meeste scholen niet duidelijk welke leerkrachten het meest aandacht schenken aan het binnen de perken houden van de kosten.

Veertig procent van de leerkrachten geeft aan dat de directie haar langetermijnplannen niet duidelijk heeft kenbaar gemaakt aan het lesgevend personeel. Daarentegen beaamt bijna tachtig procent van de respondenten dat de directie kostenbewust handelen aanmoedigt. Even veel leerkrachten geven aan dat elk item dat ze op de schoolrekening willen plaatsen, eerst ter goedkeuring van de directie moet voorgelegd worden. Dit moet evenwel niet te negatief geïnterpreteerd worden aangezien de

meerderheid van de ondervraagden aangeeft dat de directie hen enige financiële bewegingsruimte geeft.

Meer dan de helft van de leerkrachten is voor de invoering van de maximumfactuur in het secundair onderwijs. Wat echter nog meer frappant is, is dat meer dan één op vier ondervraagden de optie “neutraal” aanduidt bij de vraag over de invoering van deze maximumfactuur. Globaal gezien staan de leerkrachten ook zeer weigerachtig tegenover de toekomstige onderwijshervorming die geïnitieerd werd door de vorige onderwijsminister Pascal Smet.

Voorts geeft negen op tien leerkrachten aan een hoge werkbelasting te ervaren. 95 procent van de ondervraagden zegt de lessen zorgvuldig voor te bereiden en meer dan negentig procent van de respondenten gaat thuis op een kostenbewuste manier om met het persoonlijke budget.

5.2 Variantieanalyse

Voor de variabele *geslacht (GESL)* wordt een significant verschil verkregen bij de variantieanalyse. Vrouwelijke leerkrachten zijn en handelen gemiddeld gezien kostenbewuster dan hun mannelijke collega's.

Uit de variantieanalyse voor de variabelen *hard vak / zacht vak / technisch & praktijkgericht vak (HZ)* blijkt dat leerkrachten die een technisch-praktijkgericht vak doceren gemiddeld gezien kostenbewuster zijn en handelen dan hun collega's. Echter, leerkrachten die een zacht vak doceren, vertonen gemiddeld gezien een lagere mate van kostenbewustzijn en kostenbewust handelen.

Daarnaast geeft ook de variantieanalyse voor het *hoogst behaalde diploma (DIPL)* van de leerkracht een significant resultaat. Leerkrachten die een professionele bachelor behaalden, zijn en handelen gemiddeld gezien kostenbewuster dan hun collega's. Dit kan verklaard worden door het feit dat deze leerkrachten hoofdzakelijk technisch-praktijkgerichte vakken doceren.

Verder blijkt dat leerkrachten die hoofdzakelijk lesgeven in de eerste *graad (GRA)* van het Vlaams secundair onderwijs gemiddeld gezien kostenbewuster zijn en handelen. Dit kan deels verklaard

worden door te kijken naar het hoogst behaalde diploma. Leerkrachten die in de eerste graad lesgeven, hebben verhoudingsgewijs vaker een professionele bachelor als hoogst behaalde diploma.

Daarenboven blijkt dat leerkrachten met minder dan tien jaar *ervaring in het onderwijs (JARO)*, gemiddeld gezien minder kostenbewust zijn. Dit kan verklaard worden door het feit dat beginnende leerkrachten een hoge werkdruk ervaren en eerder focussen op het onder de knie krijgen van het beroep.

Uit de variantieanalyse blijkt verder dat het als leerkracht hebben van *schoolgaande kinderen (SK)*, de *eigen financiële thuissituatie als kind (FINS)* en *ervaring in de privésector (JARP)* geen significant effect hebben op het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen bij leerkrachten. Dit geldt ook voor het doceren van een *hoofd- dan wel bijvak (HB)*, het *contracttype (CONT)* (voltijds, 75 %, 50%), de *onderwijsvorm (VORM)* (ASO, TSO, BSO) en de *leeftijd (LFTD)*.

Tabel II

Variantieanalyse KBZH

Variabele	F-statistiek	p-waarde
GESL	5,075	0,025**
LFTD	1,253	0,289
DIPL	2,594	0,053*
CONT	0,093	0,911
VORM	1,933	0,147
GRA	2,736	0,044**
HB	0,085	0,770
HZ	5,827	0,003***
JARO	2,136	0,096*
JARP	0,738	0,567
FINS	0,773	0,544
SK	0,055	0,814

Noot: *p<0,1; **p<0,05; ***p<0,01

5.3 Resultaten analyses

In de volgende paragrafen volgt een overzicht van de resultaten. In alle modellen worden zes controlevariabelen gebruikt, namelijk geslacht, school, aantal jaar ervaring in het onderwijs, hard/zacht/praktijkgericht vak, diploma en graad. Om lineaire combinaties te vermijden, wordt er bij elke controlevariabele een dummy uit de regressie gelaten. Dit zijn respectievelijk man, Damiaaninstituut, 0-10 jaar, hard vak, middelbaar onderwijs en eerste graad. Om privacyredenen worden de resultaten van de scholen niet weergegeven in de tabellen.

5.3.1 Model I: Leerlingen

Het eerste model onderzoekt de invloed van de leerlingen op het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen van de leerkrachten. De regressievergelijking ziet er als volgt uit:

$$\begin{aligned} KBZH = & \beta_0 + \beta_1 * VFLL + \beta_2 * SFLL + \beta_3 * KFSL + \beta_4 * VERL + \beta_5 * RELL \\ & + \sum_{h=1}^7 \beta_{6h} * BFSL_h + \beta_7 * KFSL * NVT + \beta_8 * KFSL * VIACOL + \beta_9 * KFSL * RELL \\ & + \beta_{10} * KFSL * VERL + \beta_{11} * GESLACHT + \sum_{i=1}^{13} \beta_{12i} * SCHOOL_i \\ & + \sum_{j=1}^5 \beta_{13j} * JAERV_j + \sum_{k=1}^3 \beta_{14k} * HZP_k + \sum_{l=1}^4 \beta_{15l} * DIPL_l + \sum_{m=1}^4 \beta_{16m} * GRAAD_m \end{aligned}$$

De resultaten van model I zijn terug te vinden in Tabel III onderaan deze paragraaf. De variabele *vakgerelateerde financiële feedback leerlingen (VFLL)* heeft een significant negatief effect ($p < 0.10$) op het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen bij leerkrachten. Daarentegen heeft *schoolgerelateerde financiële feedback leerlingen (SFLL)* een significant positief effect. De hypothese 1A dat leerkrachten die vakgerelateerde financiële feedback krijgen van de leerlingen ook kostenbewuster zijn en handelen, wordt verworpen. Hypothese 1B die hetzelfde effect verwachtte bij schoolgerelateerde financiële feedback, wordt wel aanvaard. De variabelen *kennis van de financiële*

situatie van de leerlingen (KFSL), relatie tot de leerlingen (RELL) en verantwoording aan de leerlingen (VERL) hebben een zeer sterk significant positief effect ($p < 0.01$) op het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen van leerkrachten. Hieruit volgt dat hypothese 1C, 1E en 1F, die stellen dat deze factoren een positieve invloed zouden hebben op het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen, aanvaard worden. De wijze waarop leerkrachten informatie bekomen over de financiële situatie van de leerling, heeft geen direct significant effect. Bijgevolg wordt hypothese 1D verworpen. Uit de interactietermen blijkt dat leerkrachten die een goede kennis hebben van de financiële situatie van de leerlingen en tegelijkertijd zichzelf verplicht voelen om verantwoording af te leggen aan de leerlingen (KFSL*VERL), nog kostenbewuster zijn en handelen ($p < 0.05$). Omgekeerd blijkt dat leerkrachten die voldoende kennis hebben van de financiële situatie van hun leerlingen en tegelijkertijd een goede relatie hebben met hun leerlingen (KFSL*RELL), minder kostenbewust zijn en handelen ($p < 0.05$). Tenslotte blijkt dat leerkrachten die hun kennis over de financiële situatie van de leerlingen grotendeels via hun collega's vergaren (KFSL*VIACOL), significant minder op de kosten letten dan hun collega's die deze info via andere kanalen krijgen ($p < 0.01$).

Tabel III

Model I: Effect van de leerlingen op het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen

Variabele	Bèta-waarde	t-waarde	p-waarde
CONSTANTE	-0,286	-0,683	0,495
VFLL	-0,111	-1,765	0,079*
SFLL	0,120	1,936	0,054*
KFSL	0,581	6,522	0,000***
VERL	0,218	3,821	0,000***
RELL	0,148	2,703	0,007***
NVT	0,296	1,515	0,131
VIACOL	0,222	1,382	0,168
VIADIR	-0,026	-,183	0,855
VIALEERL	-0,149	-,919	0,359
VIAMEDEL	0,145	,921	0,358
VIAOUD	0,157	1,015	0,311
VIASECR	0,057	,378	0,706
KFSL*NVT	-0,258	-1,706	0,089*

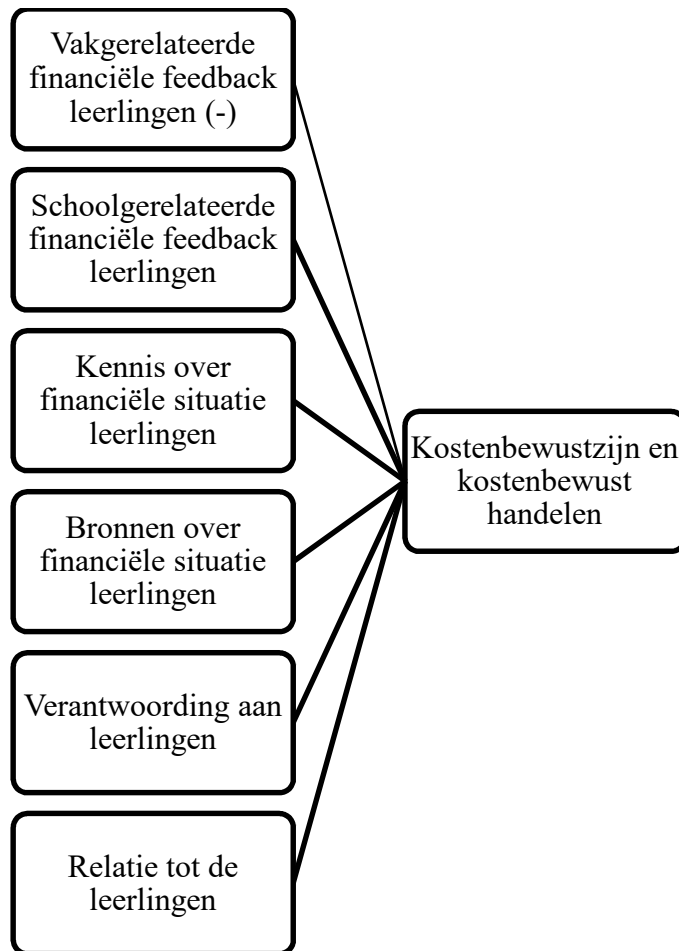
KFSL*VIACOL	-0,375	-3,229	0,001*
KFSL*RELL	-0,146	-2,810	0,005*
KFSL*VERL	0,124	2,219	0,027**

N = 269

Adjusted R² = 0,370

F = 4,942***

Noot: *p<0,1; **p<0,05; ***p<0,01

Figuur VII: Schematische weergave van significante variabelen uit model I.

5.3.2 Model II: Ouders

In het tweede model wordt onderzocht in welke mate de ouders het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen bij leerkrachten beïnvloeden. Hiervoor wordt de volgende regressie gebruikt:

$$\begin{aligned}
KBZH = & \beta_0 + \beta_1 * VFO + \beta_2 * SFO + \sum_{h=1}^7 \beta_{3h} * COOW_h + \sum_{g=1}^5 \beta_{4g} * COOF_g + \beta_5 \\
& * GESLACHT + \sum_{i=1}^{13} \beta_{6i} * SCHOOL_i + \sum_{j=1}^5 \beta_{7j} * JAERV_j + \sum_{k=1}^3 \beta_{8k} * HZP_k \\
& + \sum_{l=1}^4 \beta_{9l} * DIPL_l + \sum_{m=1}^4 \beta_{10m} * GRAAD_m
\end{aligned}$$

De resultaten van model II zijn terug te vinden in Tabel IV. Enigszins verrassend blijkt dat de frequentie van het contact met de ouders geen significante discrepanties veroorzaakt in het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen bij leerkrachten. Voor leerkrachten die meer dan één keer per eek contact hebben met de ouders is er wel een significant effect ($p < 0.10$), maar dit kan vertekend zijn aangezien slechts drie leerkrachten dit hadden aangeduid. Hierover wordt er dus geen uitspraak gedaan. Het eerste deel van hypothese 2A wordt verworpen. Wel tonen de resultaten aan dat leerkrachten die op een *ouderavond (OUDERAVOND)* contact hebben met de ouders, significant hoger scoren op kostenbewustzijn en kostenbewust handelen ($p < 0.05$). Het tweede deel van hypothese 2A wordt niet verworpen. Leerkrachten die van ouders *vakgerelateerde financiële feedback (VFO)* krijgen, zijn en handelen significant minder kostenbewust ($p < 0.01$). Dit is het tegengestelde van wat met hypothese 2B verwacht werd. Deze hypothese wordt dan ook verworpen. Daarentegen vertonen leerkrachten die van ouders *schoolgerelateerde financiële feedback (SFO)* krijgen, een veel hogere mate van kostenbewustzijn en kostenbewust handelen ($p < 0.01$). De hypothese dat leerkrachten die meer schoolgerelateerde financiële feedback krijgen van ouders, kostenbewuster zijn en handelen (2C), wordt aangenomen.

Tabel IV

Model II: Effect van de ouders op het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen

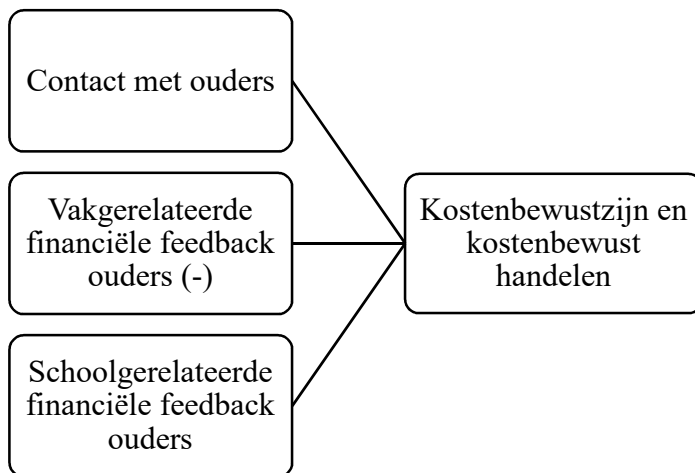
Variabele	Bèta-waarde	t-waarde	p-waarde
CONSTANTE	-0,063	-0,105	0,916
VFO	-0,310	-3,903	0,000***
SFO	0,252	3,057	0,002***
NVT	-0,061	-0,298	0,766
BRIEF	-0,117	-0,790	0,431
MAIL	0,086	0,530	0,597
OUDERAVOND	0,360	2,282	0,023**
OUDERCONTACT	0,187	1,179	0,240
VOOROFNA	0,366	1,361	0,175
TELEFOON	0,074	0,376	0,707
NOOIT	-0,339	-0,443	0,658
MIN1	-0,167	-0,460	0,646
1PERM	-0,163	-0,395	0,693
1PERW	0,002	0,004	0,997
MEER	-1,246	-1,860	0,064*

N = 269

Adjusted R² = 0,174

F = 2,486***

Noot: *p<0,1; **p<0,05; ***p<0,01

Figuur VIII: Schematische weergave van significante variabelen uit model II.

5.3.3 Model III: Collega-leerkrachten

Het derde model gaat de impact na van de collega-leerkrachten. De bijhorende regressievergelijking ziet er als volgt uit:

$$\begin{aligned} KBZH = & \beta_0 + \beta_1 * COMC + \beta_2 * VCOL + \beta_3 * TW + \beta_4 * RCOL + \beta_5 * GESLACHT + \beta_6 \\ & * GESLACHT * TW + \sum_{i=1}^{13} \beta_{7i} * SCHOOL_i + \sum_{j=1}^5 \beta_{8j} * JAERV_j + \sum_{k=1}^3 \beta_{9k} * HZP_k \\ & + \sum_{l=1}^4 \beta_{10l} * DIPL_l + \sum_{m=1}^4 \beta_{11m} * GRAAD_m \end{aligned}$$

De resultaten van model III zijn terug te vinden in Tabel V. *Relatie met collega's (RCOL)* heeft een sterk significant positieve invloed op het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen bij leerkrachten ($p < 0.05$). Dit bevestigt hypothese 3A die bijgevolg aanvaard wordt. De variabelen *communicatie met collega's over financiën (COMC)* en *voortrekkersrol van een collega (VCOL)* hebben een zeer sterk significant positief effect op het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen van leerkrachten ($p < 0.01$). De hypothese dat leerkrachten die meer communiceren over financiële zaken met collega's kostenbewust zijn en handelen (3B), wordt niet verworpen. Daarnaast wordt de hypothese dat een collega die het voortouw neemt in kostenefficiëntie een positieve invloed heeft op het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen bij collega's (3C), ook niet verworpen. *Teamwerk (TW)* heeft een sterk significant negatieve invloed op het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen bij leerkrachten ($p < 0.05$). Dit is het tegengestelde van wat hypothese 3D stelt. Deze hypothese wordt verworpen. Het *geslacht (GESLACHT)* van de leerkracht speelt ook een rol: vrouwelijke leerkrachten zijn en handelen kostenbewuster dan hun mannelijke collega's ($p < 0.10$). Uit de interactietermen blijkt dat vrouwelijke leerkrachten die nauw samenwerken met collega's, een nog hogere mate van kostenbewustzijn en kostenbewust handelen vertonen ($p < 0.05$). De hypothese, dat vrouwelijke

leerkrachten die vaak samenwerken met collega's (GESLACHT*TW) kostenbewuster zijn en handelen (3E), wordt niet verworpen.

Tabel V

Model III: Effect van de collega's op het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen

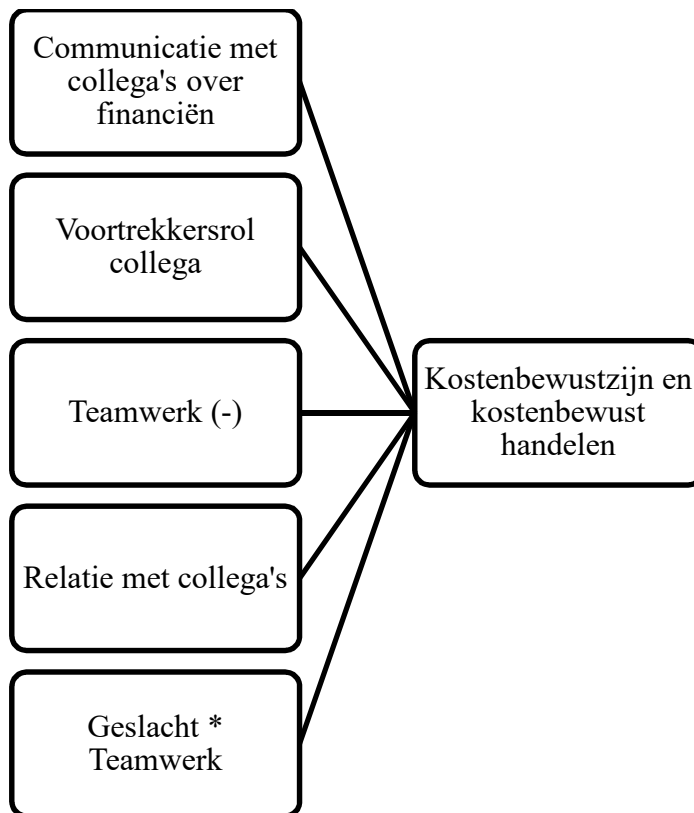
Variabele	Bèta-waarde	t-waarde	p-waarde
CONSTANTE	-0,519	-1,263	0,208
COMC	0,266	3,628	0,000***
VCOL	0,182	2,622	0,009***
TW	-0,229	-2,338	0,020**
RCOL	0,148	2,235	0,026**
GESLACHT	0,220	1,773	0,077*
GESLACHT*TW	0,264	2,268	0,024**

N = 269

Adjusted R² = 0,256

F = 4,192***

Noot: *p<0,1; **p<0,05; ***p<0,01

Figuur IX: Schematische weergave van significante variabelen uit model III.

5.3.4 Model IV: Directie

In het vierde model wordt de invloed van de directie onderzocht via de volgende regressie:

$$\begin{aligned}
 KBZH = & \beta_0 + \beta_1 * CUL + \beta_2 * LT + \beta_3 * AUT + \beta_4 * INFO + \beta_5 * LT * AUT + \beta_6 \\
 & * GESLACHT + \sum_{i=1}^{13} \beta_{7i} * SCHOOL_i + \sum_{j=1}^5 \beta_{8j} * JAERV_j + \sum_{k=1}^3 \beta_{9k} * HZP_k \\
 & + \sum_{l=1}^4 \beta_{10l} * DIPL_l + \sum_{m=1}^4 \beta_{11m} * GRAAD_m
 \end{aligned}$$

De resultaten van model IV zijn terug te vinden in Tabel VI. De variabele *kostenbewuste cultuur (CUL)* heeft een zeer sterk significant positief effect op het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen van leerkrachten ($p < 0.01$). Bijgevolg wordt de bijhorende hypothese (4A), die stelt dat een kostenbewuste cultuur een positieve invloed zou hebben op het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen van leerkrachten, aangenomen. De variabelen *langetermijndenken (LT)* en *informatie (INFO)* zouden volgens de resultaten in Tabel VI geen significante invloed hebben op het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen van leerkrachten. Deze variabelen hebben allebei een correlatiecoëfficiënt van 0.68 met de variabele *kostenbewuste cultuur (CUL)* en zijn hiermee dus sterk gecorreleerd. De variabelen *langetermijndenken (LT)* en *informatie (INFO)* zijn ook onderling gecorreleerd met een correlatiecoëfficiënt van 0,64. De correlatietabel is terug te vinden in Bijlage IV. Om mogelijke multicollineariteit te elimineren, werd het effect van *langetermijndenken (LT)* en *informatie (INFO)* zonder hun correlerende variabelen onderzocht. Hieruit blijkt dat zowel *langetermijndenken* ($\beta = 0,188$; $t = 2,140$; $p = 0,033$) als *informatie* ($\beta = 0,207$; $t = 2,804$; $p = 0,005$) een significant effect hebben op het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen van leerkrachten, respectievelijk sterk significant ($p < 0.05$) en zeer sterk significant ($p < 0.01$). Gebaseerd op deze resultaten kunnen hypothese 4B en 4D niet verworpen worden. *Financiële autonomie (AUT)* heeft geen significant effect op het kostenbewustzijn en handelen bij onderwijzend personeel. De hypothese

dat een directie die veel financiële autonomie aan leerkrachten geeft het kostenbewustzijn en handelen van leerkrachten verhoogt (4C), wordt verworpen. Uit de interactietermen blijkt dat directies die zowel een *langetermijndenken* als een *financiële autonomie* voor leerkrachten nastreven (*LT*AUT*), een groter kostenbewustzijn en meer kostenbewust handelen introduceren in hun leerkrachtenkorps ($p < 0.10$).

Tabel VI

Model IV: Effect van de directie op het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen

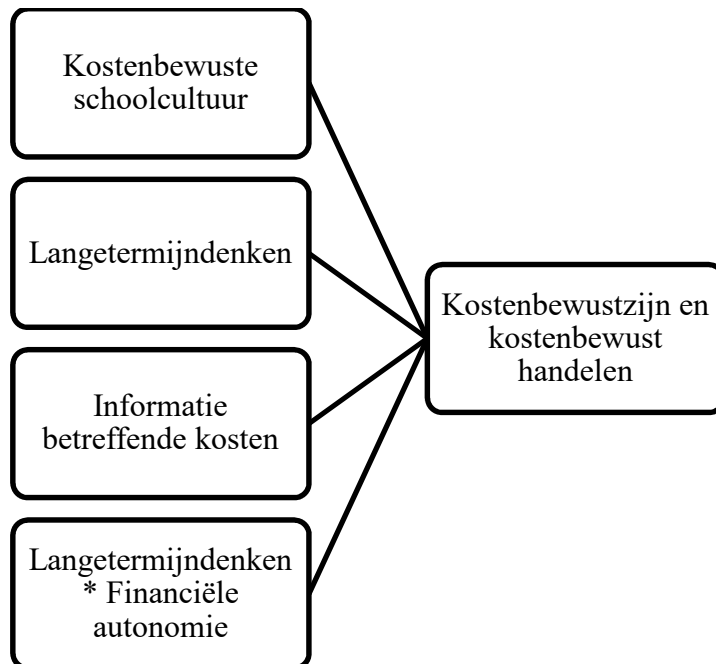
Variabele	Bèta-waarde	t-waarde	p-waarde
CONSTANTE	-0,458	-1,030	0,304
CUL	0,378	3,763	0,000***
LT	-0,025	-0,247	0,805
AUT	-0,074	-0,942	0,347
INFO	0,062	0,720	0,472
LT*AUT	0,102	1,840	0,067*

N = 269

Adjusted R² = 0,162

F = 2,800***

Noot: * $p < 0,1$; ** $p < 0,05$; *** $p < 0,01$

Figuur X: Schematische weergave van significante variabelen uit model IV.

5.3.5 Model V: Overheid

Het vijfde model verifieert de impact van het overheidsbeleid op het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen van de leerkracht met de regressievergelijking:

$$\begin{aligned}
 KBZH = & \beta_0 + \beta_1 * DOEL + \beta_2 * MAXF + \beta_3 * HERV + \beta_4 * GESLACHT \\
 & + \sum_{i=1}^{13} \beta_{5i} * SCHOOL_i + \sum_{j=1}^5 \beta_{6j} * JAERV_j + \sum_{k=1}^3 \beta_{7k} * HZP_k + \sum_{l=1}^4 \beta_{8l} * DIPL_l \\
 & + \sum_{m=1}^4 \beta_{9m} * GRAAD_m
 \end{aligned}$$

De resultaten van model V zijn terug te vinden in Tabel VII. Leerkrachten die voorstander zijn van de invoering van de *maximumfactuur* (*MAXF*) in het secundair onderwijs, vertonen een grotere mate van kostenbewustzijn en kostenbewust handelen ($p < 0.10$). De hypothese dat leerkrachten die de maximumfactuur genegen zijn, kostenbewuster zijn en handelen (6B), wordt bijgevolg aanvaard. Niettegenstaande wordt de hypothese dat leerkrachten die de huidige *leerdoelstellingen* (*DOEL*) te veeleisend vinden, kostenbewuster zijn en handelen (6A), verworpen. Hetzelfde geldt voor de hypothese dat leerkrachten die de onderwijshervorming steunen, kostenbewuster zijn en handelen (6C).

Tabel VII

Model V: Effect van de overheid op het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen

Variabele	Bèta-waarde	t-waarde	p-waarde
CONSTANTE	-0,367	-0,807	0,420
DOEL	0,005	0,084	0,933
MAXF	0,116	1,798	0,073*
HERV	-0,042	-0,638	0,524

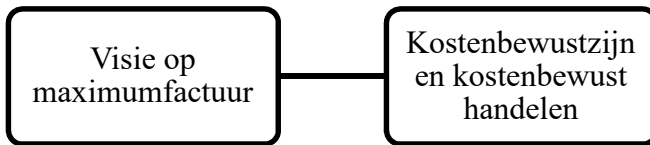
N = 269
Adjusted R² = 0,091

F = 1,993***

Noot: *p<0,1; **p<0,05; ***p<0,01

Figuur XI: Schematische weergave van significante variabelen uit model V.

5.3.6 Model VI: Individuele eigenschappen

Het zesde model gaat het effect na van individuele eigenschappen die in eerdere literatuur een significante invloed bleken te hebben op het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen bij leerkrachten en/of verpleegkundigen. De volgende regressievergelijking wordt gehanteerd:

$$KBZH = \beta_0 + \beta_1 * SS + \beta_2 * NWGZ + \beta_3 * WB + \beta_4 * KK + \beta_5 * SS * NWGZ + \beta_6 * GESLACHT + \sum_{i=1}^{13} \beta_{7i} * SCHOOL_i + \sum_{j=1}^5 \beta_{8j} * JAERV_j + \sum_{k=1}^3 \beta_{9k} * HZP_k + \sum_{l=1}^4 \beta_{10l} * DIPL_l + \sum_{m=1}^4 \beta_{11m} * GRAAD_m$$

De resultaten van model VI zijn terug te vinden in Tabel VIII. De variabele *spending style* (SS) heeft een sterk significante positieve invloed op het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen bij leerkrachten (p<0.01). Hieruit volgt dat de hypothese dat een kostenbewuste omgang met de eigen middelen een positieve invloed heeft op het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen bij leerkrachten (6A), niet wordt verworpen. De variabele *nauwgezetheid* (NWGZ) heeft geen significante invloed op het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen van leerkrachten. Hypothese 6B wordt wel verworpen. De variabele *werkbelasting* (WB) heeft een significant effect op kostenbewustzijn en kostenbewust handelen, maar dan in negatieve zin (p<0.10). De hypothese dat

leerkrachten die een hogere werkdruk ervaren ook kostenbewuster zullen zijn en handelen, wordt aanvaard. Ondanks het feit dat *kennis van kosten (KK)* in eerder onderzoek een positief effect had op het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen, wordt in dit onderzoek hypothese 6D verworpen. Uit de interactietermen volgt dat leerkrachten die zowel in hun privéleven op hun kosten letten als een grote nauwgezetheid vertonen (SS*NWGZ), nog kostenbewuster zijn en handelen ($p < 0.05$). Beide variabelen samen hebben een versterkend effect op het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen. Hypothese 6E wordt aangenomen.

Tabel VIII

Model VI: Effect van individuele variabelen op het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen

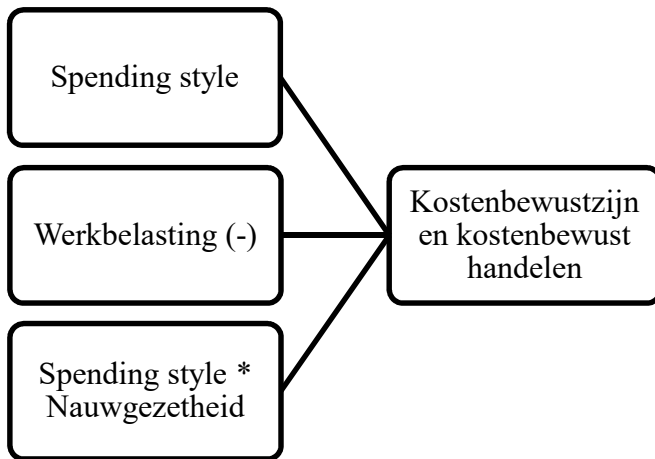
Variabele	Bèta-waarde	t-waarde	p-waarde
CONSTANTE	-0,315	-0,696	0,488
SS	0,330	5,003	0.000***
NWGZ	0,094	1,311	0.191
WB	-0,136	-1,899	0.059*
KK	-0,045	-0,632	0.528
SS*NWGZ	0,100	2,237	0.026**

N = 209

Adjusted R² = 0,202

F = 3,121***

Noot: * $p < 0,1$; ** $p < 0,05$; *** $p < 0,01$

Figuur XII: Schematische weergave van significante variabelen uit model VI.

5.3.7 Model met alle variabelen samen

Indien alle onderzochte variabelen in één model worden samengevoegd, verhoogt de adjusted R^2 tot 0,49. Het aantal variabelen dat een significante invloed heeft, neemt weliswaar af. Dit komt waarschijnlijk door de multicollineariteit. Het effect van sommige variabelen op het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen zal al vervat zitten in andere variabelen waarmee ze correleren. De bèta zal lager zijn, waardoor het effect niet meer significant zal zijn. *Schoolgerelateerde financiële feedback van leerlingen (SFLL)*, *kennis van financiële situatie van leerlingen (KFSL)*, *verantwoording aan leerlingen (VERL)* en *spending style (SS)* hebben nog steeds een zeer sterke positief significante invloed op het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen van leerkrachten. De interactie tussen het te weten komen van financiële info over de leerkrachten *via de collega's (VIACOL)* en een goede *kennis van de financiële situatie van de leerlingen (KFSL)* blijft ook nog steeds zeer sterk significant, maar dan in negatieve zin. Daarenboven oefenen de variabelen *vakgerelateerde financiële feedback van ouders (VFO)*, *meer dan één keer per week contact met ouders (MEER)*, *relatie met collega's (RCOL)* en een schoolcultuur die *financiële autonomie (AUT)*

stimuleert, een sterk significante invloed uit op het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen van leerkrachten. Ook de interactie tussen *spending style (SS)* en *nauwgezetheid (NWGZ)* heeft een sterk significante invloed op het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen.

Tenslotte is de impact van de interactie tussen *kennis van de financiële situatie van de leerling (KFSL)* en *relatie tot de leerling (RELL)* nog steeds significant, net als de *voortrekkersrol van een collega (VCOL)*.

Tabel IX

Het effect op kostenbewustzijn en kostenbewust handelen van alle variabelen samengevoegd in één model

Variabele	Bèta-waarde	t-waarde	p-waarde
(Constant)	0,047	0,077	0,939
VFLL	-0,094	-1,112	0,268
SFLL	0,208	2,655	0,009***
KFSL	0,483	4,658	0,000***
VERL	0,209	3,219	0,002***
RELL	0,081	1,227	0,222
KFSL*NVT	-0,545	-2,892	0,004***
KFSL*VIACOL	-0,530	-4,129	0,000***
KFSL*RELL	-0,121	-1,862	0,065*
VERL*KFSL	0,053	0,846	0,399
VFO	-0,208	-2,001	0,047**
SFO	-0,020	-0,201	0,841
NVT	-0,290	-1,249	0,214
BRIEF	0,223	1,357	0,177
MAIL	0,070	0,420	0,675
OUDERCONTACT	-0,178	-1,028	0,306
OUDERAVOND	0,034	0,191	0,849
VOOROFNA	0,106	0,410	0,682
TELEFOON	-0,329	-1,642	0,103
NOOIT	-1,566	-1,626	0,106
MIN1	-0,253	-0,729	0,468
1PERM	-0,186	-0,467	0,641
1PERW	-0,366	-0,668	0,505
MEER	-1,421	-2,032	0,044**
COMC	0,099	1,124	0,263
VCOL	0,147	1,717	0,088*
TW	-0,098	-0,904	0,368
RCOL	0,143	1,995	0,048**

GESLACHT*TW	0,040	0,296	0,768
CUL	0,116	1,039	0,301
LT	0,028	0,250	0,803
AUT	0,174	1,991	0,049**
INFO	-0,040	-0,416	0,678
LT*AUT	0,096	1,501	0,136
DOEL	0,059	0,824	0,411
MAXF	-0,019	-0,277	0,782
HERV	-0,080	-1,118	0,265
SS	0,235	3,316	0,001***
NWGZ	0,057	0,847	0,399
WB	-0,034	-0,444	0,658
KENNIS	0,050	0,770	0,443
SS*NWGZ	0,102	2,259	0,026**
GESLACHT	0,210	1,300	0,196
31-40	0,142	0,596	0,552
41-50	0,015	0,047	0,962
51-60	0,651	1,866	0,064*
60+	0,271	0,410	0,683
PROFBACHELOR	-0,120	-0,349	0,728
ACABACHELOR	0,200	0,407	0,685
MASTER	0,061	0,155	0,877
75PROCENT	-0,046	-0,237	0,813
HALFTIJD	-0,388	-1,519	0,131
TSO	-0,109	-0,645	0,520
ASO	-0,030	-0,110	0,913
TWEEDEGRAAD	-0,371	-2,040	0,043**
DERDEGRAAD	-0,416	-2,193	0,030**
VIERDEGRAAD	-0,729	-0,794	0,428
HOOFDVAK/BIJVAK	0,076	0,524	0,601
ZACHTVAK	0,033	0,207	0,837
TECH/PRAKTIJK	0,309	1,681	0,095*
11-20 LESGEVEN	0,117	0,618	0,538
21-30 LESGEVEN	0,067	0,251	0,802
31-40 LESGEVEN	-0,118	-0,343	0,732
1-10 PRIVE	0,015	0,108	0,914
11-20 PRIVE	-0,090	-0,394	0,694
GEMAKKELIJK	-0,016	-0,069	0,945
GEMIDDELD	0,196	0,865	0,388
MOEILIJK	0,467	1,733	0,085*
HEELMOEILIJK	0,487	0,872	0,385
SCHOOLGAANDKIND	-0,025	-0,158	0,875

N = 210

Adjusted R² = 0.490

F = 3.607***

Noot: *p<0,1; **p<0,05; ***p<0,01

VI. Discussie

Deze Masterproef onderzoekt het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen bij leerkrachten in het Vlaams secundair onderwijs. Aan de hand van zes modellen wordt nagegaan wie of wat een rol speelt in het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen van de leerkrachten. De eerste vijf modellen zijn telkens opgebouwd rond één betrokkene: van de leerling over de ouders, collega-leerkrachten, directie tot de overheid. Het zesde model verifieert de resultaten uit eerder onderzoek in dit domein.

Voordat er regressieanalyses werden uitgevoerd, werden kostenbewustzijn en kostenbewust handelen samengevoegd in één variabele. Dit was mogelijk aangezien een factoranalyse aangaf dat beide variabelen door één factor werden bepaald. Bovendien behoort het verschil tussen kostenbewustzijn en kostenbewust handelen niet tot de essentie van deze Masterproef.

Uit de resultaten van het onderzoek blijkt dat de leerlingen een sterke invloed hebben op het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen van de leerkrachten. Leerkrachten die schoolgerelateerde financiële feedback krijgen van leerlingen, vertonen een groter kostenbewustzijn en kostenbewust handelen. Opvallend is dan dat vakgerelateerde financiële feedback een tegengesteld effect vertoont. Een mogelijke verklaring hiervoor is het feit dat leerkrachten vakgerelateerde feedback als een persoonlijke aanval beschouwen, terwijl schoolgerelateerde feedback aanzien wordt als een gedeelde verantwoordelijkheid met collega's en directie. Verder onderzoek is nodig om op wetenschappelijke manier de mogelijke oorzaken van deze opmerkelijke vaststellingen te achterhalen.

Er wordt ook een positieve invloed op het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen vastgesteld voor leerkrachten die zich verplicht voelen om verantwoording aan de leerlingen af te leggen, en leerkrachten die een goede kennis hebben van de financiële situatie van de leerling. Deze resultaten kunnen logisch verklaard worden. Immers, bovenstaande items zijn nauw gerelateerd aan het

engagement van een leerkracht. Het lijkt aannemelijk dat leerkrachten die begaan zijn met de leerlingen, meer moeite zullen doen om de kosten te drukken.

Tevens blijkt dat leerkrachten die een goede relatie hebben met de leerlingen, kostenbewuster zijn en handelen. Een leerkracht die een goede kennis heeft van de financiële situatie van de leerlingen en daarbovenop ook de verplichting voelt om verantwoording af te leggen aan de leerling, zal nog een hoger kostenbewustzijn hebben en meer kostenbewust handelen. Daarentegen vermindert bij leerkrachten die hun goede kennis over de financiële situatie van de leerlingen hoofdzakelijk vergaren via de collega's, de mate van kostenbewustzijn en kostenbewust handelen. Dit geldt enigszins verrassend ook voor leerkrachten die een goede kennis hebben van de financiële situatie van de leerlingen en daarbovenop een goede relatie hebben met de leerlingen. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat de deelnemende scholen voornamelijk de meer gegoede leerlingen aantrekken die thuis financieel niets tekortkomen.

Daarnaast spelen ook de ouders een belangrijke rol in de mate van kostenbewustzijn en kostenbewust handelen bij leerkrachten. Leerkrachten die via een ouderavond contact hebben met de ouders, zijn en handelen kostenbewuster. Ouders zouden op een ouderavond hun verzuchtingen kunnen meedelen aan de leerkrachten, die dan op hun beurt hiermee gemakkelijker rekening kunnen houden. Immers, de laatste jaren is het aantal onbetaalde schoolfacturen nog meer gestegen (Casters, 2014). Dit is deels het gevolg van normvervaging, maar ook van een toegenomen financiële problemen binnen gezinnen. Enigszins verrassend wordt vastgesteld dat schoolgerelateerde financiële feedback van ouders het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen bij leerkrachten positief beïnvloedt, terwijl vakgerelateerde financiële feedback van ouders een negatieve impact heeft op het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen bij leerkrachten. Hier spelen waarschijnlijk dezelfde factoren als bij de feedback van de leerlingen om deze contradictie te verklaren.

Ten derde dragen de collega's ook hun steentje bij aan de mate van kostenbewustzijn en kostenbewust handelen bij leerkrachten. Lesgevend personeel dat regelmatig communiceert over financiën met collega's, is en handelt kostenbewuster. Hetzelfde resultaat wordt bekomen voor leerkrachten van wie een collega het voortouw neemt in kostenreducties in het onderwijs en leerkrachten die een goede relatie hebben met hun collega's. Uiteraard is het logisch dat wie veel over financiën praat met anderen, dit een belangrijk thema vindt en bijgevolg al relatief kostenbewust zal zijn. Verder zijn collega's met ervaring de ideale personen om van bij te leren. Het is ook denkbaar dat collega's die gesprekken over geld en besparingen niet meer als taboe zien, creatievere oplossingen kunnen bedenken om de kosten te reduceren. Echter, in tegenstelling tot de hypothese blijkt dat leerkrachten die vaak samenwerken, significant minder kostenbewust zijn en handelen. Dit negatief effect wordt deels opgeheven voor vrouwelijke leerkrachten die samenwerken. Het zou kunnen dat leerkrachten die samenwerken, andere doelstellingen dan het reduceren van de kosten vooropzetten.

Tevens bepaalt de visie en het gedrag van de schooldirectie in grote mate of haar onderwijzend personeel kostenbewust zal zijn en handelen. Directies die een kostenbewuste schoolcultuur opzetten, verkrijgen meer kostenbewuste leerkrachten. Hetzelfde geldt ook voor een langetermijnvisie van de directie en het beschikbaar stellen van financiële informatie aan leerkrachten. Deze factoren zijn daarenboven sterk gecorreleerd waardoor wordt vermoed dat een kostenbewuste cultuur onderdeel uitmaakt van het langetermijndenken van een directie en dat het ter beschikking stellen van financiële informatie een middel is om de kostenbewuste cultuur uit te dragen. Ook directies die een geloofwaardige langetermijnvisie combineren met een cultuur van financiële autonomie voor de leerkrachten, kunnen op meer kostenbewuste leerkrachten rekenen. Deze resultaten stroken met vroeger onderzoek in de bedrijfswereld.

Tot slot wordt op het vlak van het overheidsbeleid één heel belangrijke significante invloed gevonden. Wat wordt vastgesteld, is dat leerkrachten die de invoering van de maximumfactuur in het secundair onderwijs steunen, ook kostenbewuster zijn en handelen. Dit resultaat komt niet als een verrassing:

leerkrachten die bereid zijn zichzelf een financieel plafond op te leggen, zullen waarschijnlijk in praktijk ook meer kostendiscipline hebben.

De eerder onderzochte variabelen in het onderzoeksdomein hebben ook een significante invloed op het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen bij leerkrachten. Leerkrachten die in hun privéleven ook op de kosten letten, zijn en handelen kostenbewuster. Dit geldt niet voor leerkrachten die nauwgezet zijn. Indien een leerkracht echter over deze beide eigenschappen beschikt, wordt het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen nog versterkt. Eerder onverwacht vertonen leerkrachten die een betere kennis van de kosten hebben geen significant hoger kostenbewustzijn en kostenbewust handelen. Dit lijkt zeer onlogisch aangezien het beschikbaar stellen van financiële informatie door de directie wel een positief effect heeft. Enkel een kostenlijst open stellen is waarschijnlijk wel een noodzakelijke maatregel, maar zeker niet voldoende om het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen te verbeteren. Dit zou kunnen aangevuld worden met vergelijkende lijsten zodat leerkrachten zelf een kostenbewuste keuze moeten maken of infosessies over het omgaan met leerlingen in een moeilijke financiële situatie. Met deze nieuwe vaststelling biedt deze Masterproef nieuwe inzichten in het eerder onderzoek. Een andere conclusie is dat leerkrachten die een hoge werkbelasting ondervinden, minder kostenbewust zijn en handelen. De onderwijstaak op zich neemt al zoveel tijd in beslag dat er weinig ruimte is om met kosten bezig te zijn.

Met deze Masterproef dragen we bij tot academisch onderzoek naar kostenbewustzijn en kostenbewust handelen bij leerkrachten. Dit staat nog steeds in haar kinderschoenen. Dit geldt zeker ook voor onderzoek naar de impact van de sociale groepen op het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen van leerkrachten in het Vlaams secundair onderwijs. In een tijdsgeest waarin kinderarmoede een alsmaar prangender probleem wordt, is dergelijk onderzoek onontbeerlijk. Niet geheel onverwacht heeft de huidige Vlaamse minister van Onderwijs, Mevrouw Hilde Crevits, kostenefficiëntie en armoedebestrijding in het onderwijs als één van de kernpunten van haar

beleidstermijn gekozen. Kostenbewustzijn is één van de belangrijkste factoren om hierin resultaten te boeken.

Ook voor de mensen op het terrein biedt deze Masterproef mogelijkheden. Leerlingen en ouders moeten beseffen dat hun gedrag wel degelijk een invloed heeft op het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen van leerkrachten. “Het ligt allemaal in de handen van de leerkracht” is dus een citaat dat leerlingen en ouders niet in de mond zouden mogen nemen. Directies op hun beurt kunnen hun schoolvisie afstemmen op de resultaten van dit onderzoek en eventueel een platform bieden aan ouders en leerlingen om feedback te geven en te communiceren over de kosten van het onderwijs. Verder hebben maatregelen zoals het ter beschikking stellen van financiële informatie, een positief effect op het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen van leerkrachten. Ook kunnen de schooldirecties het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen van hun lerarenkorps aftoetsen met dat van andere scholen. Bovendien wordt het debat over de invoering van de maximumfactuur in het Vlaams secundair onderwijs via deze weg opnieuw aangewakkerd. Tevens biedt deze Masterproef aan de overheid de opportuniteit om een campagne op te starten die zich richt op het verhogen van het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen bij leerkrachten op het terrein of in de leerkrachtenopleiding. Uit dit onderzoek komen immers enkele significante parameters naar boven die kunnen dienen als kapstok voor het toekomstig beleid. Deze Masterproef is ontegensprekelijk nog het meest waardevol voor de leerkrachten. Zij kunnen met deze resultaten aan de slag om te kijken waar ze zich juist bevinden op vlak van kostenbewustzijn en kostenbewust handelen. Leerkrachten die op de goede weg zijn, verdienen een schouderklopje. Tegelijkertijd kan dit onderzoek aan de basis liggen van een constructieve zelfreflectie voor lesgevend personeel dat te weinig aandacht besteedt aan de financiële implicaties van hun werk voor de leerlingen en hun ouders. Door hun maatschappelijke rol bekleden leerkrachten nog steeds een voorbeeldfunctie. Het is dus gerechtvaardigd om financiële discipline van hen te verwachten.

Net als elk academisch onderzoek is ook deze Masterproef onderhevig aan beperkingen. Hoewel liefst dertien scholen verspreid over de vijf Vlaamse provincies deelnamen aan dit onderzoek, lijkt het toch aangewezen om bij verder onderzoek nog meer scholen te betrekken. Bovendien vallen alle deelnemende scholen onder het katholieke net, hoewel bij het aanschrijven van de 264 schooldirecties in november 2014 naast katholieke scholen, ook scholen uit het gemeenschapsnet en het provinciale onderwijs betrokken waren. Het feit dat de leerplannen in elke onderwijsvorm licht tot matig verschillend zijn, leidt onvermijdelijk tot verschillen in de schoolfactuur (Van Brusselen, 2007). Daarenboven mag ook het gevaar van self-selection bij de toezegging van schooldirecties niet onderschat worden: schooldirecteurs die bewust nadenken over het onder controle houden van de kosten, zullen waarschijnlijk sneller hun medewerking aan dergelijk onderzoek toezeggen. Deze stelling wordt bevestigd door Robinson et al. (2014), die het fenomeen van value-based self-selection onderzocht: bij belangrijke fases in het leven maken mensen keuzes op basis van de waarden die aansluiten bij hun nieuwe situatie en waaraan zij veel belang hechten. Ook lijkt het aannemelijk dat voor probleemscholen in grote steden andere resultaten bekomen worden.

Tevens kan een (lange) online enquête bij sommige deelnemers leiden tot een lichte vorm van nonchalance bij het aankruisen van de juiste optie. Een mogelijke oplossing hiervoor is om de deelnemers te interviewen en eerder te focussen op het kwalitatieve luik van het onderzoek. Bovendien moet ook rekening gehouden worden met het feit dat bepaalde vragen reeds gecorreleerd kunnen zijn met kostenbewustzijn en kostenbewust handelen en dus indirect al peilen naar kostenbewustzijn en kostenbewust handelen in plaats van de te peilen naar de variabele waarvoor ze ontworpen waren. Tot slot valt ook de omitted variable bias niet uit te sluiten: het is mogelijk dat een belangrijke variabele die een grote invloed speelt in het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen bij leerkrachten, niet werd opgenomen in het model, maar toch deels, weliswaar incorrect, gecompenseerd wordt door andere variabelen in het model (Clarke, 2005).

Deze Masterproef kan dienen als inspiratiebron voor verder academisch onderzoek. Zoals eerder aangegeven, is het aangewezen om de steekproef uit te breiden in grootte. Hoe meer deelnemende scholen, hoe hoger de representativiteit. Daarnaast kan het ook interessant zijn om deze studie uit te breiden naar het gemeenschaps- en provinciaal onderwijs. Aangezien het katholieke net een mogelijk ander demografisch publiek aantrekt dan het gemeenschapsnet, is het mogelijk dat andere resultaten bekomen worden. Ook het omgekeerde is mogelijk: deze Masterproef kan ook dienen als leidraad voor een casestudy die zich richt op het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen van leerkrachten in één school. Een andere denkplaatje is om de focus te verleggen van een momentopname naar een studie van de verandering in kostenbewust zijn en kostenbewust handelen over de tijd, met andere woorden een periodieke update van de enquête. Een volgende mogelijke onderzoeksvraag zou kunnen zijn welke financiële informatie schooldirecties moeten delen met hun leerkrachten om het kostenbewustzijn en handelen te verhogen en op welke manier dit moet gebeuren. Uit dit onderzoek bleek namelijk dat een kostenlijst waarschijnlijk noodzakelijk is, maar niet voldoende. Wat de andere mogelijkheden zijn voor de directies moet verder onderzocht worden. Daarnaast kan ook de correlatie tussen het eindbedrag op de schoolfactuur van de leerling en de mate van kostenbewustzijn en kostenbewust handelen in zijn school onderzocht worden.

Voorts kunnen ook andere belangengroepen in beschouwing genomen worden: de ouderraad, de leerlingenraad, de schoolraad en het schoolbestuur zijn slechts vier andere mogelijke betrokken partijen die invloed zouden kunnen uitoefenen op het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen bij leerkrachten. Tot slot kan men de studie ook uitbreiden naar Brussel en Wallonië. Hoewel onderwijs een regionale materie is, kan het interessant zijn om regionale verschillen in kostenbewustzijn en kostenbewust handelen bij lesgevend personeel te onderzoeken.

VI. Conclusie

Deze Masterproef onderzoekt op welke manier het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen bij leerkrachten in het Vlaams secundair onderwijs beïnvloed wordt door de verschillende sociale groepen. De focus ligt op de rol die leerlingen, ouders, collega-leerkrachten, de directie en de overheid spelen bij het totaalbedrag dat leerkrachten op de schoolfactuur aan de ouders aanrekenen. Voor elke sociale groep werd een model met bijhorende hypotheses opgesteld. Via een online survey bij dertien scholen werden de gewenste data bekomen. Daarna werden uit deze gegevens conclusies getrokken door middel van statistische technieken. Door het uitvoeren van een factoranalyse werden de scores op de vier vragen voor elke variabele herleid tot één getal, dat dan op zijn beurt kon gebruikt worden in de meervoudige regressie. Ook werd gebruikgemaakt van een variantieanalyse om significante verschillen in responsen te ontdekken.

De belangrijkste resultaten van deze Masterproef worden hieronder opgelijst. Schoolgerelateerde, financiële feedback van leerlingen, kennis van de financiële situatie van de leerlingen, het gevoel verantwoordelijk te zijn aan de leerlingen en de relatie tot de leerlingen hebben een positieve invloed op het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen van de leerkrachten, terwijl vakgerelateerde financiële feedback van leerlingen het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen negatief beïnvloedt.

Analoog wordt gevonden dat schoolgerelateerde financiële feedback van ouders leidt tot een verhoogd kostenbewustzijn en kostenbewust handelen, terwijl vakgerelateerde financiële feedback van ouders leidt tot een verlaagd kostenbewustzijn en kostenbewust handelen.

Communicatie met collega's, een collega met een financiële voortrekkersrol en relatie met de collega's beïnvloeden het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen positief, terwijl teamwerk met collega's een negatieve invloed heeft op het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen van de leerkrachten.

Directies die een kostenbewuste schoolcultuur, een langetermijnvisie of financiële autonomie voor de leerkrachten geïntegreerd in een langetermijnvisie promoten, verkrijgen leerkrachten met een verhoogd kostenbewustzijn en kostenbewust handelen. Tevens is het informeren van leerkrachten over financiële zaken een middel om het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen te versterken. Daarnaast scoren leerkrachten die de invoering van de maximumfactuur in het secundair onderwijs genegen zijn, hoger inzake kostenbewustzijn en kostenbewust handelen.

Tenslotte bevestigt dit onderzoek eerdere literatuur die stelt dat spending style van leerkrachten het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen positief beïnvloedt, terwijl werkbelasting een negatief effect heeft op het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen van de leerkrachten.

REFERENTIES

Artikels

- Allan, G. M., & Lexchin, J. (2008). Physician awareness of diagnostic and nondrug therapeutic costs: A systematic review. *International journal of technology assessment in health care*, 24(02), 158-165.
- Allan, G. M., Lexchin, J., & Wiebe, N. (2007). Physician awareness of drug cost: a systematic review. *PLoS medicine*, 4(9), e283.
- Anoniem. (2013). Teacher-parent communication boosts homework completion. *American Teacher*, Vol.97(4), 7.
- Anoniem. (2014). Parent Teacher Conferences: More Parents Needed. *NSTA Reports*, Vol.26(2), 10-11.
- Ashbrook, P. C. & Houts, T. A. (2002). Top management support. *Chemical Health and Safety*, Vol.9(5), 34.
- Baker, B.I. (2014). Workplace cooperation among women and men. *Monthly labour review U.S. Bureau of Labour Statistics*, P. 1C
- Barrick M.R., & Mount, M.K. (1991). The big five personality dimensions and job performance: a meta-analysis. *Personnel Psychology*, 44 (1), 1-26.
- Bartels, P.C.M. & Schoorl, M. (1998). Kwaliteitsbesef: een kwestie van mentaliteit en betrokkenheid. *Nederlands Tijdschrift voor Klinische Chemie*, 23(3), 20-23.
- Bovier, P. A., Martin, D. P., & Perneger, T. V. (2005). Cost-consciousness among Swiss doctors: a cross-sectional survey. *BMC health services research*, 5(1), 72.
- Cantillon, B., Verbist, G. & De Maesschalck, V., (2003). De sociaal-economische positie van eenoudergezinnen. *Tijdschrift van het Steunpunt WAV*, 2(1), 139-143.
- Centra, J. A. (1973). Effectiveness of student feedback in modifying college instruction. *Journal of Educational Psychology*, 65(3), 395.
- Chan, S. C. (2014). Paternalistic leadership and employee voice: Does information sharing matter?. *Human Relations*, 67(6), 667-693.
- Clarke, K. A. (2005). The phantom menace: Omitted variable bias in econometric research. *Conflict Management and Peace Science*, 22(4), 341-352.

- Colegrave, A. D., & Giles, M. J. (2008). School cost functions: A meta-regression analysis. *Economics of Education Review*, 27(6), 688-696.
- Collier, P.M. (2008). Stakeholder accountability: a field study of the implementation of a government improvement plan. *Accounting, Auditing and Accountability Journal*, Vol. 21(7), 933-954.
- Dawda, P., Jenkins, R. & Varnam, R. (2011). Improving communication skills with your colleagues. *GP*, 28 jan 2011, 38.
- Despiegelaere, H. & Van Coillie, G. (2009). Erkenning in de pedagogische relatie tussen leerkracht en leerling. *Ethische perspectieven*, Vol.19(2), 167-180.
- De Spiegelaere, S., Van Gyes, G., Benders, J., & Van Hootegem, G. (2013). Wat werkt van het Nieuwe Werken?. *Tijdschrift van het Steunpunt WSE*, 23(3), 66-72.
- Dogan, E., Bolderdijk, J., & Steg, L., (2014). Making small numbers count: environmental and financial feedback in promoting eco-driving behaviours, *Journal of Consumer Policy*, Vol. 37(3), 413-422.
- Edward Freeman, R., & Evan, W. M. (1991). Corporate governance: A stakeholder interpretation. *Journal of Behavioral Economics*, 19(4), 337-359.
- El Ghouli, S., Guedhami, O., Kwok, C. C., & Mishra, D. R. (2011). Does corporate social responsibility affect the cost of capital?. *Journal of Banking & Finance*, 35(9), 2388-2406.
- Gelfer, J. I. (1991). Teacher-parent partnerships: Enhancing communications. *Childhood Education*, 67(3), 164-167.
- Haines III, V. Y., Rousseau, V., Brotheridge, C. M., & Saint-Onge, E. (2011). A qualitative investigation of employee business awareness. *Personnel Review*, 41(1), 73-87.
- Himme, A. (2012). Critical success factors of strategic cost reduction. *Journal of Management Control*, 23(3), 183-210.
- Honawar, V. (2008). Working smarter by working together: Teacher teamwork has catapulted this high school from ordinary to extraordinary. *The education digest, ed*, Vol.74(2), 17-21.
- Kim, I., & Loadman, W. E. (1994). Predicting Teacher Job Satisfaction.
- Klazinga, N. (2006). Aanvullende kanttekeningen bij het profiel van de arts. Observaties aan het begin van de 21ste eeuw. *Tijdschrift voor medisch onderwijs*, Vol.25(6), 291-295.

- Korn, L. M., Reichert, S., Simon, T., & Halm, E. A. (2003). Improving physicians' knowledge of the costs of common medications and willingness to consider costs when prescribing. *Journal of general internal medicine*, 18(1), 31-37.
- Langer, E. J., Blank, A., & Chanowitz, B. (1978). The mindlessness of ostensibly thoughtful action: the role of 'placebic' information in interpersonal interaction. *Journal of Personality and Social Psychology*, 36, 635–642.
- Liao, S. H., Chang, J. C., Cheng, S. C., & Kuo, C. M. (2004). Employee relationship and knowledge sharing: A case study of a Taiwanese finance and securities firm. *Knowledge Management Research & Practice*, 2(1), 24-34.
- Marshall, K., (2012). Let's cancel the dog-and-pony show: improve teacher assessment by replacing the announced, long-from evaluation visit with as many as 10 shorter, unannounced visits fortified with timely, valuable, face-to-face feedback. *Phi Delta Kappan*, Vol. 94(3), 19(5).
- Moore, G. A. (2007). To succeed in the long term, focus on the middle term. *Harvard business review*, 85(7/8), 84.
- Mowen, J. C., Middlemist, R. D., & Luther, D. (1981). Joint effects of assigned goal level and incentive structure on task performance: A laboratory study. *Journal of Applied Psychology*, 66(5), 598.
- Pomeroy, E. (1999). The teacher-student relationship in secondary school: insights from excluded students. *British journal of sociology of education*, 20(4), 465-482.
- Robinson, M. et al. (2014). Value Stability and Change during Self-Chosen Life Transitions: Self-Selection versus Socialization Effects. *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 106(1), 131-147.
- Schlünzen, L., Simonsen, M.S., Spangsborg, N.L.M., & Carlsson, P. (1999). Cost consciousness among anaesthetic staff. *Acta anaesthesiologica Scandinavica*, Vol.43(2), 202-5.
- Shields, M. D., & Young, S. M. (1994). Managing innovation costs: a study of cost conscious behavior by R&D professionals. *Journal of Management Accounting Research*, 6(1), 175-196.
- Simons, R. (1987). Codman and Shurtleff, INC. *Harvard Business School*, Case #9198-081.
- Smet, M. & Nonneman, W. (1998). Economies of scale and scope in Flemish secondary schools. *Applied Economics*, Sept, 1998, Vol.30(9), p.1251(8)

Young, R., & Poon, S. (2013). Top management support - almost always necessary and sometimes sufficient for success: Findings from a fuzzy set analysis. *International Journal of Project Management*, 31(7), 943-957.

Boeken

De Mets, J. (2009). *Onderwijs, Dagelijkse Kost? Kostenbeheersing in het secundair onderwijs*. Brussel: Koning Boudewijnstichting.

Hirtt, N., Nicaise, I., & De Zutter, D. (2007). *De school van de ongelijkheid*. Berchem: Epo.

Poesen-Vandeputte, M., & Bollens, J. (2008). *Studiekosten in het secundair onderwijs. Wat het aan ouders kost om schoolgaande kinderen te hebben*. Leuven: Katholieke Universiteit Leuven. Hoger instituut voor de arbeid.

Tiemeijer, W.L. (2010). *Wetenschappelijke raad voor het regeringsbeleid. Hoe mensen keuzes maken: de psychologie van het beslissen*. Amsterdam University Press.

Vettenburg, N., Elchardus, M. & Walgrave, L. (2007). *Jongeren in cijfers en letters: Bevindingen uit de JOP monitor 1*. Leuven: LannooCampus, 262 p.

Online documenten

Anoniem, (2014). *Maximumfactuur in secundair?* Klasse voor Leraren, geraadpleegd op 5 februari 2015 op

<http://www.klasse.be/leraren/42988/maximumfactuur-in-secundair-omgaan-met-armoede-op-school/>

Bovens, M. (2004). *Publieke verantwoording*. Een analysekader (Public Accountability: A Frame for Analysis). Verkregen op 8 januari 2015 van

http://www.uu.nl/faculty/leg/NL/organisatie/departementen/departementbestuursenorganisatieweten-schap/onderzoek/publicgovernance/Documents/Publieke%20verantwoording_Een%20analysekader_BovensNL.pdf

Casters, J. (2014). *Steeds meer schoolfacturen blijven onbetaald*. De Morgen. Verkregen op 23 maart 2015 van

<http://www.demorgen.be/economie/steeds-meer-schoolfacturen-blijven-onbetaald-a1782519/>

Kind & Gezin. (2014). *Kind in Vlaanderen 2013*. Website Kind & Gezin. Verkregen op 26 maart 2015 van

<http://www.kindengezin.be/img/kind-in-Vlaanderen-2013.pdf>

Sleurs, E. (2015). *De interfederale armoedebarmeter*. Verkregen op 21 april 2015 van

<http://barometer.mi-is.be/nl/infopage/kinderarmoede-0>

Smet, P. (2011). *Leerkrachten – Verhouding M/V*. Vlaams parlement, Schriftelijke vragen. Verkregen op 3 maart 2015 van

<http://ond.vsko.be/pls/portal/docs/PAGE/VVKHORUBRIEKEN2010/VVKHO2010/05/5A/VERBORGEN%20DOCUMENTEN/2011-11-04%20NR%20597%20LEERKRACHTEN%20-%20VERHOUDING%20M-V.PDF>

Turtelboom, A. (2014). *De Vlaamse begroting*. Verkregen op 3 maart 2015 van

http://fin.vlaanderen.be/nlapps/data/docattachments/De_vlaamse_begroting_2015.pdf

Vlaamse Onderwijsraad (2014). *Scholen vragen hulp voor aanpak kinderarmoede*. Verkregen op 21 april 2015 van

<http://www.vlor.be/persbericht/scholen-vragen-hulp-voor-aanpak-kinderarmoede>

Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming. *Hervorming secundair onderwijs*. Verkregen op 3 maart 2015 van

<http://hervormingsecundair.be/>

Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming. *Kostenbeheersing in het secundair onderwijs*. Verkregen op 8 januari 2015 van

<http://www.ond.vlaanderen.be/schoolkosten/so/>

Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming. *Kostenbeheersing in het secundair onderwijs: Interne communicatie*. Verkregen op 8 januari 2015 van

<http://www.ond.vlaanderen.be/schoolkosten/so/communicatie/intern.htm>

Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming. *Schoolkosten in het secundair onderwijs*. Verkregen op 7 januari 2015 van

<http://onderwijs.vlaanderen.be/ouders/kosten-en-schooltoelagen/wat-kost-naar-school-gaan/in-het-secundair-onderwijs>

Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming. *Statistisch jaarboek van het Vlaams onderwijs - schooljaar 2013-2014*. Verkregen op 3 maart 2015 van

<http://www.ond.vlaanderen.be/onderwijsstatistieken/2013-2014/statistischjaarboek2013-2014/publicatiestatistischjaarboek2013-2014.htm>

Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming, *Vragen en antwoorden over schoolkosten in het basisonderwijs: Dubbele maximumfactuur*. Verkregen op 8 januari 2015 van

http://www.ond.vlaanderen.be/schoolkosten/basis/faq/maximumfactuur.htm#maximumfactuur_hoe_veel

Vranken, J., Lahaye, W., Geerts, A., & Coppée, C., (2012). *Armoede in België jaarboek 2012*. Verkregen op 8 januari 2015 van

http://www.sociaal-label.be/sites/default/files/doc/persconferentie_fedjb_perstekst_nl_12.01.12_0.pdf

Masterproeven

Claeys, N. & Hanssens, L. (2009). *Kostenbewustzijn van verpleegkundigen in psychiatrische ziekenhuizen*. Leuven, België: KU Leuven.

Du Bois, L. & Philips, T. (2010). *Determinanten van kostenbewustzijn en kostenbewust handelen van onderwijzend personeel in het Vlaamse lager- en kleuteronderwijs*. Leuven, België: KU Leuven.

Lagae, Q. & Marmenout, L. (2010). *Determinanten van het kostenbewustzijn van leerkrachten in het secundair onderwijs*. Leuven, België: KU Leuven.

Maas, K. (2012) *Determinanten van het kostenbewustzijn en kostenbewust handelen bij verpleegkundigen en opvoedkundigen in rusthuizen*. Leuven, België: KU Leuven.

- Meylemans, E. & van Hoof, F. (2014). *Kostenbewust zijn en kostenbewust handelen bij verpleegkundigen*. Leuven, België: KU Leuven.
- Van Brusselen, N. (2007). *Didactische verschillen tussen het Katholiek, Provinciaal en Gemeenschapsonderwijs: met focus op de leerplannen economie, geschiedenis en technologische opvoeding in het secundair onderwijs*. Heverlee, België: Katholieke Hogeschool Leuven.
- Van Croonenborch, N. (2007). *Communicatie tussen ouders en leerkracht: een praktische handleiding*. Leuven, België: Katholieke Hogeschool Leuven.
- Vandoninck, V. & Vandoninck S. (2009). *Kostenbewustzijn van verpleegkundigen en opvoedkundigen in Vlaamse rusthuizen*. Leuven, België: KU Leuven.
- Van Esch, N. & Van Gertruyden, B. (2009). *Determinanten van het kostenbewustzijn van verpleegkundigen in universitaire ziekenhuizen en ziekenhuizen met een universitair karakter*. Leuven, België: KU Leuven.
- Vleugels, M. & Wykaert, E. (2012). *Kostenbewustzijn en kostenbewust handelen van verpleegkundigen en verzorgend personeel in algemene ziekenhuizen*. Leuven, België: KU Leuven.

BIJLAGEN

Bijlage I: Mail aan directies met vraag tot deelname

Geachte directeur,

Wij zijn twee Masterstudenten Handelsingenieur (optie Accountancy en Financiering) aan de KU Leuven. In het kader van onze Masterproef bij Professor Gustaaf Van Herck onderzoeken wij het kostenbewust handelen van leerkrachten in het Vlaams secundair onderwijs. Voor elke Vlaamse provincie selecteerden wij minstens één school uit het katholieke net en één school uit het gemeenschapsnet. Uw school lijkt ons een ideale partner in het onderzoek.

Concreet houdt dit in dat wij in de loop van januari 2015 graag een **online** survey zouden versturen naar de leerkrachten uit uw school. Leerkrachten die absoluut niet kunnen/willen deelnemen aan het onderzoek, zijn hier uiteraard niet toe verplicht. Deze survey zal slechts 10 tot 15 minuten in beslag nemen en zal zich voornamelijk toespitsen op het kostenbewustzijn van leerkrachten.

De verkregen informatie wordt in alle anonimiteit verwerkt. Uw school zal niet identificeerbaar zijn uit het onderzoek en de masterproef wordt als vertrouwelijk gecatalogiseerd. Als dusdanig wordt dus geen schoolspecifieke informatie verspreid of publiek gemaakt. De aard van het onderzoek (wetenschap) en de instelling van waaruit het afkomstig is (K.U. Leuven) garanderen dat de inhoud onderhevig is aan de strengste normen inzake privacy. Dit onderzoek valt onder de Privacywet van 8 december 1992 (gewijzigd op 26 februari 2003), die het verwerken van persoonlijke gegevens reglementeert. Alle verzamelde informatie zal uitsluitend gebruikt worden in het kader van de doelstellingen van dit onderzoek. De K.U. Leuven (maatschappelijke zetel: Oude Markt 13, 3000 Leuven) is houder van de data-bestanden. De rapportering gebeurt steeds in de vorm van globale scores. Individuele gegevens worden nooit weergegeven of doorgespeeld aan derden.

Zouden wij U mogen vragen of U, als schoolhoofd, hier toestemming voor geeft, **vóór zondag 23 november 2014? Een reply op deze mail volstaat om de medewerking van uw school te bevestigen. Indien U liever niet deelneemt aan ons onderzoek, kan U ook altijd replyen.** Voor meer informatie over de doelstelling van het onderzoek en de verwerking van de gegevens mag u ons steeds contacteren op één van onderstaande mailadressen. Tot Kerstmis zijn we beiden moeilijk telefonisch bereikbaar wegens een studieperiode in het buitenland.

Wij kijken alvast uit naar uw deelname. Het spreekt voor zich dat de bevindingen uit het onderzoek uitgebreid aan U zullen gepresenteerd worden.

Hopend op een spoedig, positief antwoord, waarvoor dank!

Bavo Holvoet

Bart Luysterman

Studenten 2e Master Handelsingenieur K.U. Leuven

bavo.holvoet@student.kuleuven.be

bart.luysterman@student.kuleuven.be

Bijlage II: Algemene vragen

Variabele	Vragen
Geslacht	Man
	Vrouw
Leeftijd	21-30
	31-40
	41-50
	51-60
	60+
Hoogst behaalde diploma	Middelbaar onderwijs
	Professionele bachelor
	Academische bachelor(Universiteit)
	Master
Contracttype	50%
	75%
	Voltijds
Onderwijsvorm	ASO
	BSO
	TSO
Onderwijsgraad	1e graad
	2e graad
	3e graad
	4e graad
Hoofdvak/Bijvak	Hoofdvak
	Bijvak
Hard/Zacht vak	Hard vak
	Zacht vak
	Technisch/Praktijkgericht
Jaren in onderwijs	0-10
	11-20
	21-30
	31-40
	40+
Jaren in privésector	0
	1-10
	11-20
	21-30

	31-40
	Andere
Financiële situatie	Heel gemakkelijk
	Gemakkelijk
	Gemiddeld
	Moeilijk
	Heel moeilijk
Schoolgaande kinderen	Ja
	Nee

Bijlage III: Vragenlijst met Cronbach's alpha en factor lading

Variabele	Cronbach's alpha	Vragen	Factor lading
KBHZ	0,794	<i>Ik kan de kostprijs van de materialen die mijn leerlingen voor mijn vak moeten gebruiken nauwkeurig inschatten(vakspecifieke excursies of reizen, aankoop boeken, atlas, meetlat, werkschriften, kopieën, mappen ...).</i>	
		Ik ben me bewust van hoe mijn acties en die van mijn collega's de kosten voor de leerlingen beïnvloeden.	0,616
		Van de materialen die mijn leerlingen nodig hebben voor mijn vak, weet ik welke duur zijn en welke goedkoop.	0,644
		Ik kan alle items opsommen die ouders moeten aankopen voor hun kind om mijn vak optimaal te kunnen volgen.	0,600
		<i>Ik kan tot op 100 euro nauwkeurig de schoolgerelateerde kosten inschatten(vakoverschrijdende excursies of reizen, aankoop schoolagenda,...).</i>	
		<i>Ik denk vaak niet na over de kosten die mijn handelen met zich meebrengt.</i>	
		Ik ben bereid om rekening te houden met de kosten van mijn handelen.	0,515
		Wanneer ik nieuw materiaal koop, focus ik op hoeveel het kost.	0,756
		Wanneer ik nieuw materiaal koop vergelijk ik prijzen van verschillende opties.	0,784
		Ik probeer de schoolkosten voor de leerlingen te reduceren.	0,704
VFLL	0,514	Leerlingen geven mij persoonlijk aan dat de kosten voor mijn specifiek vak te hoog zijn.	0,790
		<i>Leerlingen communiceren te weinig over de financiële impact van mijn vak.</i>	
		Leerlingen hebben te weinig materiaal om mijn vak te volgen.	0,718

		Leerlingen geven mij tips om mijn vak goedkoper te maken.	0,609
SFLL	0,500	Leerlingen geven mij persoonlijk aan dat de schoolkosten in het algemeen te hoog zijn.	0,888
		<i>Leerlingen communiceren te weinig over de financiële impact van de schoolkosten in het algemeen.</i>	
		Leerlingen ontbreken essentieel materiaal om naar school te gaan.	0,585
		Leerlingen geven mij tips om de schoolkosten te doen dalen.	0,560
KFSL	0,665	<i>Het is duidelijk welke leerlingen het materiaal voor mijn vak moeilijk kunnen bekostigen.</i>	
		Ik ben mij goed bewust van de verschillende financiële achtergronden van de leerlingen.	0,757
		Ik hou rekening met de verschillende financiële achtergronden van de leerlingen.	0,740
		Er wordt mij financiële informatie over sommige leerlingen bezorgd.	0,816
BFSL		Hoe komt u informatie over de financiële situatie van leerlingen te weten?	
		Niet van toepassing, via collega's, via directie, via leerling zelf, via ouders, via schoolsecretariaat, via medeleerlingen, anderen	
VERL	0,413	<i>Het is niet mijn taak om de leerlingen de meest kostenefficiënte oplossing aan te reiken.</i>	
		<i>Leerlingen moeten zelf leren om een kostenbewuste keuze te maken.</i>	
		Als ik de leerlingen vraag om iets te kopen voor mijn vak, motiveer ik altijd waarom de aankoop noodzakelijk is.	0,470
		Ik vraag aan de leerlingen enkel materiaal dat meer dan één keer kan gebruikt worden.	0,978
RELL	0,399	<i>Ik organiseer buiten de normale schooluren activiteiten waarbij leerlingen betrokken zijn en die niet in de eindtermen staan (laatstejaarsreis, schoolquiz, schoolfestival, ...).</i>	
		Een leerkracht anno 2015 moet dichterbij de leerlingen staan dan 20 jaar geleden.	0,969
		De leerlingen hebben schrik van mij.	0,332
		Leerlingen kunnen bij mij terecht met hun problemen.	0,409
COOF		Hoe vaak heeft u contact met de ouders?	
		Nooit, minder dan één keer per maand, 1 keer per maand, 1 keer per week, meer dan 1 keer per week.	
COOW		Op welke manier heeft u contact met de ouders over de kosten van uw vak en van de school?	
		Niet van toepassing, brief, mail, ouderavond, oudercontact, voor of na schooltijd, anderen	
VFO	0,648	Ouders geven mij persoonlijk aan dat de kosten voor mijn specifiek vak te hoog zijn.	0,766

		<i>Ouders communiceren te weinig over de financiële impact van mijn vak.</i>	
		Ouders voorzien hun kinderen van onvoldoende materiaal om mijn vak te volgen.	0,828
		Ouders geven mij tips om mijn vak goedkoper te maken.	0,685
SFO	0,536	Ouders geven mij persoonlijk aan dat de schoolkosten in het algemeen te hoog zijn.	0,852
		<i>Ouders communiceren te weinig over de financiële impact van de schoolkosten in het algemeen.</i>	
		Sommige ouders geven hun kinderen te weinig materiaal om naar school te gaan.	0,643
		Ouders geven mij tips om de schoolkosten te doen dalen.	0,643
COMC	0,674	Ik praat regelmatig met collega's over de kosten voor de leerlingen.	0,844
		Ik praat regelmatig met collega's over financiën in het algemeen.	0,807
		In de leraarskamer is het geen taboe om over onze persoonlijke bijdragen aan de kostenbesparingen te praten.	0,525
		Als ik een kostenreducerend voorstel heb, bespreek ik dit in de leraarskamer.	0,598
VCOL	0,546	Binnen ons leerkrachtenteam is duidelijk welke leerkrachten het meeste aandacht schenken aan kostenefficiëntie.	0,882
		Het gebeurt dat een collega uit eigen beweging een kostenreducerend voorstel doet.	0,753
		Ik schenk aandacht aan een kostenreducerend voorstel van een collega.	0,378
		<i>Collega's die ergens het voortouw nemen, trekken je gemakkelijker mee in hun gedrag.</i>	
TW	0,752	Ik overleg regelmatig met mijn collega's over de manier waarop er gewerkt wordt.	0,637
		Er worden regelmatig teamvergaderingen gepland.	0,750
		Er is een goede samenwerking tussen de collega's in mijn school.	0,810
		Als we een grote taak moeten uitvoeren, wordt het werk gemakkelijk verdeeld onder de collega's.	0,820
RCOL	0,771	Ik heb een goede verstandhouding met de collega's.	0,554
		Het gebeurt dat ik met sommige collega's ook buiten de schoolmuren afspreek.	0,943
		Sommige collega's zijn vrienden geworden.	0,906
		<i>Werk en privé probeer ik strikt gescheiden te houden.</i>	
CUL	0,805	De school tracht een kostenbewust beleid te voeren.	0,838
		De directie moedigt kostenbewust handelen aan.	0,869
		De directie focust niet op de reductie van de kosten.	0,836
		Ik krijg feedback van de directie omtrent de kosten die ik maak.	0,645

LT	0,836	De directie heeft haar toekomstplannen (>5jaar) duidelijk kenbaar gemaakt aan de leerkrachten.	0,900
		De directie zet me aan om zelf ook op lange termijn (> 5 jaar) te denken.	0,815
		Bij problemen lost de directie niet alleen de symptomen, maar ook de oorzaken op.	0,633
		Onze school heeft een duidelijk langetermijnplan (> 5 jaar).	0,903
AUT	0,711	De directie geeft mij of mijn werkgroep een deel van het werkbudget waarover we zelf mogen beslissen.	0,903
		Als ik een idee heb, geeft de directie mij de financiële middelen om dit uit te werken.	0,733
		<i>Elk item dat ik op de schoolrekening plaats, moet eerst aan de directie voorgelegd worden ter goedkeuring.</i>	
		De directie geeft mij helemaal geen bewegingsruimte op financieel vlak.	0,710
INFO	0,690	De leerkrachten krijgen geen informatie over de gemaakte kosten van het vorige schooljaar.	0,781
		In de school wordt gebruik gemaakt van lijsten die de kostprijzen van materialen, uitstappen en busreizen weergeven.	0,750
		De school biedt informatie aan om aandacht te vestigen op kosten.	0,798
		De directie wijst mij op de kosten die mijn handelen met zich meebrengt.	0,511
DOEL	0,708	Het is moeilijk om de huidige einddoelstellingen voor mijn vak te halen.	0,901
		Het is moeilijk om de huidige vakoverschrijdende einddoelstellingen te halen.	0,831
		De focus van de einddoelstellingen is verkeerd.	0,606
		<i>Ik wil zelf meer inspraak in wat een leerling na elk jaar moet kennen/kunnen.</i>	
MAXF	0,715	Een maximumfactuur zou de ouders/leerlingen ten goede komen.	0,869
		Een maximumfactuur zal resulteren in creatieve oplossingen.	0,828
		Een maximumfactuur in het secundair onderwijs zal leiden tot een verlaging van de kwaliteit van het onderwijs.	0,787
		De schoolkosten voor sommige richtingen swingen de pan uit.	0,409
HERV	0,751	<i>Het huidige Vlaamse onderwijssysteem heeft geen grote veranderingen nodig.</i>	
		Een nieuwe indeling van de studierichtingen in Wetenschap en Techniek, Taal en Cultuur, Welzijn en Maatschappij, Kunst en Creatie of Economie en Organisatie zou een verbetering zijn.	0,747
		Ik vind dat het onderscheid tussen de schotten ASO, TSO, KSO en BSO moet verdwijnen.	0,871

		Een bredere eerste graad van het secundair onderwijs zou een verbetering zijn.	0,824
SS	0,694	Thuis ga ik op een kostenbewuste manier om met mijn budget.	0,768
		Ik doe weinig impulsaankopen(= aankopen in de winkel die ik niet op voorhand gepland heb).	0,792
		In mijn privéleven let ik niet echt op mijn uitgaven.	0,810
		<i>Ik spaar meer dan 15 procent van mijn inkomen.</i>	
NWGZ	0,473	Ik zorg dat mijn lessen zorgvuldig zijn voorbereid.	0,436
		<i>Ik denk goed na alvorens een beslissing te nemen.</i>	
		Ik besteed soms meer tijd dan nodig aan de uitvoering van een taak om zeker te zijn dat ik deze juist uitvoer.	0,867
		Na het opstellen van een examen kijk ik het minstens twee keer na.	0,661
WB	0,791	Ik moet me haasten om alle taken binnen de voorziene tijd af te krijgen.	0,843
		Ik heb vaak onvoldoende tijd om mijn opdrachten heel goed uit te voeren.	0,887
		Mijn werkbelasting is laag.	0,440
		Ik heb vaak onvoldoende tijd om mijn opdrachten volledig af te werken.	0,868
KK		Schat de kostprijs in van volgende items: 100 kopieën (zwart wit), 1 meetlat (30cm), 1 busreis (10km), 1 grafisch rekenmachine, 1 notitieblok, 1 rugzak (+- 30 liter), 1 turnuniform (T-shirt & short)	

Noot a.: Vragen met zevenpunts Likert-schaal tenzij andere mogelijkheden zijn gegeven

Noot b.: Schuingedrukte vragen werden verwijderd uit de analyse

Bijlage III: Tabel met descriptieve statistieken

Geslacht	Frequentie	Percentage
Mannelijk	87	32,2
Vrouwelijk	183	67,8

Leeftijd	Frequentie	Percentage
21-30	52	19,3
31-40	91	33,7
41-50	59	21,9
51-60	65	24,1
60+	3	1,1

Hoogst behaalde diploma	Frequentie	Percentage
Middelbaar onderwijs	8	3,0
Professionele bachelor	148	54,8
Academische bachelor	8	3,0
Master	106	39,3

Contracttype	Frequentie	Percentage
50%	26	9,8
75%	40	15,0
Voltijds	199	75,1

Onderwijsvorm	Frequentie	Percentage
ASO	87	32,2
BSO	67	24,4
TSO	117	43,3

Onderwijsgraad	Frequentie	Percentage
1e graad	62	23,0
2e graad	75	27,8
3e graad	132	48,9
4e graad	1	0,4

Hoofd-/Bijvak	Frequentie	Percentage
Bijvak	84	31,1

Hoofdvak	186	68,9
Hard/zacht	Frequentie	Percentage
Hard	85	31,5
Zacht	116	43,0
Technisch/praktijk gericht	69	25,6
Jaren in het onderwijs	Frequentie	Percentage
0-10	104	38,5
11-20	88	32,6
21-30	45	16,7
31-40	32	11,9
40+	1	0,4
Jaren in de privésector	Frequentie	Percentage
1-10	78	28,9
11-20	26	9,6
21-30	3	1,1
31-40	1	0,4
0	161	59,6
Andere	1	0,4
Financiële situatie als leerling	Frequentie	Percentage
Heel gemakkelijk	31	11,5
Gemakkelijk	84	31,1
Gemiddeld	123	45,6
Moeilijk	29	10,7
Heel moeilijk	3	1,1
Zelf schoolgaande kinderen	Frequentie	Percentage
Ja	157	58,1
Nee	113	41,9

Bijlage IV: Correlatiematrix

	KBZH	VFLL	SFLL	KFSL	VERL	RELL	VFO	SFO	COMC	VCOL	TW	RCOL	CUL	LT	AUT	INFO	DOEL	MAXF	HERV	SS	NWGZ	WB	KK
KBZH	1,00	-0,03	0,10	0,44***	0,39***	0,21***	-0,04	0,20***	0,43***	0,37***	0,20***	0,23***	0,33***	0,21***	0,06	0,24***	-0,04	0,13**	-0,04	0,30***	0,09	-0,13**	-0,00
VFLL		1,00	0,51***	0,11	-0,10	-0,10	0,59***	0,32***	0,08	0,16***	-0,13**	-0,18***	-0,06	-0,04	-0,15**	-0,01	0,17***	0,05	0,03	-0,08	-0,05	-0,01	-0,01
SFLL			1,00	0,21***	-0,06	-0,01	0,49***	0,52***	0,19***	0,22***	-0,16***	-0,04	0,03	0,02	-0,12**	0,07	0,13**	0,10	0,14**	-0,09	-0,08	-0,05	0,00
KFSL				1,00	0,18***	0,13**	0,13**	0,26***	0,36***	0,39***	0,17***	0,17***	0,35***	0,35***	0,08	0,35***	0,01	0,13**	-0,01	0,21***	-0,02	-0,16***	0,03
VERL					1,00	0,29***	-0,07	0,18***	0,24***	0,18***	0,17***	0,18***	0,20***	0,08	0,08	0,12	-0,08	0,09	-0,05	0,06	0,14**	-0,14**	0,07
RELL						1,00	-0,09	0,02	0,18***	0,14**	0,12**	0,15**	0,30***	0,15**	0,12	0,24***	-0,07	0,01	0,02	0,03	0,11	-0,02	0,01
VFO							1,00	0,63***	0,14**	0,16***	-0,15**	-0,15**	-0,01	0,01	-0,05	0,02	0,11	-0,01	-0,02	-0,04	0,07	0,08	-0,01
SFO								1,00	0,34***	0,28***	-0,09	0,08	0,13**	0,09	0,03	0,14**	0,04	0,09	-0,11	0,01	0,01	-0,12**	-0,02
COMC									1,00	0,60***	0,43***	0,33***	0,37***	0,32***	0,16***	0,37***	-0,16**	0,12	0,06	0,23***	-0,01	-0,21***	-0,03
VCOL										1,00	0,35***	0,20***	0,44***	0,37***	0,16***	0,38***	-0,13**	0,08	0,02	0,07	-0,01	-0,13**	-0,07
TW											1,00	0,48***	0,43***	0,42***	0,26***	0,40***	-0,17***	0,08	-0,05	0,23***	-0,01	-0,16***	0,08
RCOL												1,00	0,32***	0,28***	0,20***	0,30***	-0,17***	0,07	-0,13**	0,11	0,08	-0,03	-0,02
CUL													1,00	0,68***	0,30***	0,68***	-0,15**	-0,01	-0,04	0,06	0,01	-0,13**	-0,05
LT														1,00	0,51***	0,64***	-0,25***	0,12**	0,05	0,09	0,05	-0,13**	0,02
AUT															1,00	0,27***	-0,21***	0,02	0,05	-0,03	0,02	-0,04	-0,00
INFO																1,00	-0,14***	0,11	0,09	0,11	0,02	-0,15	0,09
DOEL																	1,00	-0,09	0,03	-0,07	0,02	0,33***	0,08
MAXF																		1,00	0,21***	0,15**	0,10	-0,05	0,05
HERV																			1,00	-0,08	-0,08	-0,01	-0,08
SS																				1,00	0,11	-0,04	0,12
NWGZ																					1,00	0,26***	0,13
WB																						1,00	-0,12
KK																							1,00

Noot: **p<0,05; ***p<0,01

Bijlage V: Cronbach's Alpha's

Variabele	Cronbach's Alpha	Verwijderde vragen
KBZH	0,794	Ik kan tot op 100 euro nauwkeurig de schoolgerelateerde kosten inschatten (vakoverschrijdende excursies of reizen, aankoop schoolagenda, ...). Ik denk vaak niet na over de kosten die mijn handelen met zich meebrengt. Ik kan de kostprijs van de materialen die mijn leerlingen voor mijn vak moeten gebruiken nauwkeurig inschatten (vakspecifieke excursies of reizen, aankoop boeken, atlas, meetlat, werkschriften, kopieën, mappen ...).
VFLL	0,514	Leerlingen communiceren te weinig over de financiële impact van mijn vak.
SFLL	0,500	Leerlingen communiceren te weinig over de financiële impact van de schoolkosten in het algemeen.
KFSL	0,665	Het is duidelijk welke leerlingen het materiaal voor mijn vak moeilijk kunnen bekostigen.
VERL	0,413	Leerlingen moeten zelf leren om een kostenbewuste keuze te maken. Het is niet mijn taak om de leerlingen de meest kostenefficiënte oplossing aan te reiken.
RELL	0,399	Ik organiseer buiten de normale schooluren activiteiten waarbij leerlingen betrokken zijn en die niet in de eindtermen staan (laatstejaarsreis, schoolquiz, schoolfestival, ...).
VFO	0,648	Ouders communiceren te weinig over de financiële impact van mijn vak.
SFO	0,536	Ouders communiceren te weinig over de financiële impact van de schoolkosten in het algemeen.
COMC	0,674	
VCOL	0,546	Collega's die ergens het voortouw nemen, trekken je gemakkelijker mee in hun gedrag.
TW	0,752	
RCOL	0,771	Werk en privé probeer ik strikt gescheiden te houden.
CUL	0,805	
LT	0,836	
AUT	0,711	Elk item dat ik op de schoolrekening plaats, moet eerst aan de directie voorgelegd worden ter goedkeuring.
INFO	0,690	

DOEL	0,708	Ik wil zelf meer inspraak in wat een leerling na elk jaar moet kennen/kunnen.
MAXF	0,715	
HERV	0,751	Het huidige Vlaamse onderwijssysteem heeft geen grote veranderingen nodig.
SS	0,694	Ik spaar meer dan 15 procent van mijn inkomen.
NWGZ	0,473	Ik denk goed na alvorens een beslissing te nemen.
WB	0,791	

FACULTEIT ECONOMIE EN BEDRIJFSWETENSCHAPPEN

Naamsetraat 69 bus 3500

3000 LEUVEN, België

tel. + 32 16 32 66 12

fax + 32 16 32 67 91

info@econ.kuleuven.be

www.econ.kuleuven.be